

MED RYGGEN TIL KIRKEN
Om individuel trosudvikling
i forbindelse med
opbrud fra en lokal kirke

Heidi Brocelius Kristensen

Center for Multireligiøse Studier
Aarhus Universitet
2005

Occasional Papers
Nr. 8, 2005

ISSN 1601-6483
ISBN 87-989002-9-3

© forfatteren og Center for Multireligiøse Studier

Kontaktadresse:
Center for Multireligiøse Studier
Tåsingegade 3
8000 Århus C
tlf. 8942 6713
e-mail: mp@teo.au.dk eller vm@teo.au.dk

Yderligere oplysninger om centerets aktiviteter kan ses på:
www.teo.au.dk/cms

Tryk: Fællestrykkeriet for Sundhedsvidenskab og Humaniora,
Aarhus Universitet

Indholdsfortegnelse

	Side
Introduktion	5
Kapitel 1: Fra institutionaliseret religion til individuel spiritualitet ·	9
1.1 Baggrund ·	9
1.2 Udvandringen fra kirken – i tal ·	11
Kapitel 2: James W. Fowlers trosstadier	15
2.1 Introduktion	15
2.2 Trosstadierne	16
2.3 Transitionsprocessen mellem de forskellige trosstadier	23
Kapitel 3: Alan Jamiesons church-leaver-undersøgelse	25
3.1 Introduktion	25
3.2 Opbrudsprocessen	26
3.3 Jamiesons gruppering af church-leavers	28
Kapitel 4: To danske church-leavers' historier	30
4.1 Introduktion	30
4.2.1 Jespers fortælling	31
4.2.2 Jesper iflg. Fowler: Fra <i>den loyale</i> til <i>den kritiske</i>	36
4.3.1 Gittes fortælling	37
4.3.2 Gitte iflg. Fowler: Fra <i>den oplyste</i> til <i>den gudelige</i>	46
4.4 Guds billede og spiritualitet	47
4.5 Jesper og Gitte iflg. Jamiesons gruppering	48
Kapitel 5: Church-leaver-grupper	50
5.1 Turangawaewae	50
5.2 Glimt fra church-leaver-grupper i Danmark	51
Konklusion	54
Afslutning	58
Litteraturliste	60
Bilag: Interviewguide	63

Introduktion

Siden Beatles i 60'erne skabte interesse for østlig filosofi, har det religiøse marked i Vesten været præget af en mangfoldighed af alternative religiøse strømninger. Det er i stigende grad blevet almindeligt, at den enkelte selv sammensætter sit trosunivers og sin religiøse praksis. Endvidere har relativeringen af sandheden, i en postmoderne tid, medført en opgiveness i forhold til at finde absolut sandhed i en globaliseret verden, hvor man løber ind i meget forskellige livssyn og religiøse tilgange til livet, når blot man går i kiosken. I dag drejer det sig ikke længere om sandheden, men hvad der virker, og hvad den enkelte kan få noget ud af.

Som vi skal se i dette hæfte, er denne autonomisering af troen også nået ind i den kristne kirke. Den enkelte er opdraget til selv at vælge, så man ønsker ikke længere blot at blive informeret fra prædikestolen om, ”hvad vi tror på”, men ønsker snarere at være en del af et fællesskab, hvor det er muligt at debattere og reflektere over alle sine eksistentiel-religiøse spørgsmål. Fællesskabet skal rumme forskellighed og tvivl, samtidig med at det er præget af åbenhed, ærlighed og autenticitet. Vi skal se på, hvordan troen udvikler sig for personer, der forlader kirken¹ som rammen om deres tro. Hvorledes udvikler deres individuelle spiritualitet sig, når trosvandringen foregår løsrevet fra institutionen kirke? Her drejer det sig om evangelikale, pentecostale og karismatiske kirker.

Kapitel 1 handler om, hvordan der er sket en ændring fra traditionel religion til individuel spiritualitet, samt tilbagegangen for den kristne kirke i vesten i tal. I kapitel 2 følger en indføring i James W. Fowlers trosstadier. Det er en model for, hvordan man kan anskue troens udvikling i et menneskes liv, på samme måde som mennesket også udvikler sig fysisk, psykisk, biologisk og intellektuelt. De trosstadier, der drejer sig om en selvstændiggørelse og dermed en udvikling fra heteronomi til autonomi, er de mest interessante i denne sammenhæng, men i det hele taget bidrager Fowler med et udviklingsperspektiv på troen, som gør det mu-

¹ Udtrykket ”kirken” dækker i dette hæfte for det meste alle protestantiske kirker i Danmark, idet det må have alle kirkernes interesse at forstå den åndelige udvikling og de åndelige behov hos danskerne. Alt andet lige kan church-leavers udmærket vælge folkekirken som deres fremtidige tilhørssted, og der findes sandsynligvis også church-leavers fra folkekirken i dette projekts forstand, om end disse er svære at finde frem til. Nogle gange dækker udtrykket alene de kirker, som de her omtalte church-leavers har forladt, men så fremgår det af sammenhængen.

ligt at tale om den enkeltes trosvandring². Herefter følger i kapitel 3 en indføring i en undersøgelse fra New Zealand, som Alan Jamieson har foretaget blandt personer, der har forladt en kirke, som de har været medlem af i mange år. Han har interviewet mere end 100 personer, der har forladt evangelikale, pentecostale og karismatiske kirker, og størstedelen af disse er fortsat troende. Jamiesons undersøgelse har været en inspirationskilde for nærværende projekt, og jeg har derfor også valgt at interviewe nogle få personer, der fortsat er troende, og som har forladt lignende kirker i Danmark. Oprindeligt indgik 3 personer i undersøgelsen, men én af disse trak sig før udgivelsen af dette hæfte, hvorfor der kun indgår 2 danskeres troshistorier. Disse fremlægges i kapitel 4, hver især sat i forhold til primært Fowlers trosstadier, men også Jamiesons gruppering af church-leavers. De centrale spørgsmål i kapitel 5 er: Hvilken slags fællesskaber danner church-leavers med hinanden? og hvad, mener de, bør kendetegne det kristne fællesskab/menigheden, hvis den ønsker at skabe et relevant ståsted for troende anno 2005? I konklusionen indgår en kort sammenfatning samt en beskrivelse af den udfordring, som kirken står overfor, når der sker en autonomisering af troen. Hvorledes kan kirken bidrage til en spirituel udvikling, når troen ændres og individualiseres, og der udvikles et dybt personligt ejerskab?

Jeg havde forud for projektet kendskab til, at der sker en udvandring fra evangelikale, pentecostale og karismatiske kirker i Danmark, og anså det for væsentligt, at kirken i bredere forstand tager stilling til, hvorfor fortsat troende ikke finder, at kirken er befordrende for deres fortsatte trosvandring. I en postmoderne tid, hvor de overordnede fortællinger om livets sammenhænge forkastes, og der sker en bevægelse væk fra de store institutioner, foregår der i et eller andet omfang også en udvandring fra kirken. Det antages, at kirken ønsker at forblive relevant. Derfor er spørgsmålet, hvorledes kirken kan tilpasse sig denne udvikling, hvor færre ønsker det tidligere enige fællesskab omkring religionen, men i stedet udvikler en mere individualiseret spiritualitet. Dette projekt giver ikke svaret, men er et forsøg

² Man kunne have valgt en anden teoretisk tilgang til udviklingen af tro end Fowlers, f.eks. i sporet af St. Teresa af Avila, der beskriver den kristnes udvikling som en vej gennem forskellige indre rum i *Interior Castle*, eller den karmelittiske tilgang fra St. Johannes af Korset, f.eks. som Wilfrid Stinnsen præsenterer den i sin bog *Natten er Mit Lys* her i Skandinavien. Jeg har, inspireret af Jamieson, valgt Fowlers religionspsykologiske tilgang, idet den i nyere tid må anses for en af de mere anerkendte. Hans første bog, *Stages of Faith – The Psychology of Human Development and Quest for Meaning*, er siden den udkom i 1981 blevet genoptrykt 50 gange, og den er solgt i mere end 230.000 eksemplarer over hele verden.²

på at blottlægge en del af problematikken og inspirere til yderligere forskning indenfor området.

Hæftet er udarbejdet i forbindelse med pilotprojekt udført ved Center for Multireligiøse Studier, 2005, under vejledning af Professor Viggo Mortensen.

Kapitel 1

Fra institutionaliseret religion til individuel spiritualitet

1.1 Baggrund

Engang var de religiøse institutioner dominerende, nu er det individerne. De åndelige traditioner er blevet en del af det kulturelle ressourcekammer, som det reflektive og bevidste individ vælger elementer fra til konstruktionen af sin egen identitet. (McGuire 2002:294)

I det postmoderne samfund er der en bevægelse væk fra de store institutioner, som har repræsenteret en overordnet fortælling og tilgang til livet, som samfundet (eller et udsnit heraf) var sammen om. Den åndelige længsel, som de fortsat troende, der forlader kirken, har, kan måske ses som et udtryk for en i samfundet bredere repræsenteret åndelige længsel, som er karakteristisk for søgere anno 2005. De fokuserer på deres individuelle identitet, og ønsker en personlig overbevisning i forhold til deres tro. Alligevel vender de sig ikke til en traditionel og vel-etableret religiøs sammenhæng, men ser på de forskellige religiøse traditioner som ressourcekammer, hvor der er ”frit valg på alle hylder”, så man kan tage delelementer fra vidt forskellige religiøse traditioner og sammensætte sin egen individuelle tro og trospraksis. Samtidig med en stigende eksistentiel-religiøs længsel, der således resulterer i udviklingen af den enkeltes autonome spiritualitet, er det derfor heller ikke mærkeligt, at der også sker en bevægelse væk fra kirken og traditionel institutionaliseret religion. Dermed står kirken overfor en utrolig udfordring. Professor Wilbert Shenk beskriver det således:

....one of the main challenges for churches in secularized societies [is that]: persons born between 1964 and 1981 are ‘open to the spiritual, but allergic to the institutional. Because these people associate ‘church’ with ‘institution’, for missional communities to adapt to that form of culture would imply no special church building, no paid professional staff, and no big programmes. That this represents a major challenge for almost any church shaped by the age of modernity seems evident. (Wilbert Shenk, Fuller Theological Seminary, USA)³

³ International Review of Mission, April 2003: 2

Undersøgelser af den religiøse udvikling i postmoderne samfund (USA, UK og Sverige) viser, hvordan traditionel institutionaliseret religion - både konservativ og liberal – viger pladsen for spiritualitet, såvel en kristen, som en ikke eksplicit kristen spiritualitet⁴. New Age-spiritualiteten er blevet *mainstream*. Den drejer sig om den enkeltes *indre liv*, og at realisere sit indre ”sande” selv. Subjektet er blevet de-traditionaliseret, indrestyret og sin egen autoritet. Det guddommelige er livets kraft og/eller noget, der *bor i mennesket*.

Paul Heelas hævder imidlertid, at det ikke er gået tilbage for al traditionel og institutionaliseret religion. Indenfor kristne religiøse traditioner med fokus på Helligånden, udvikles der en spiritualitet, som særligt ligner New Age-spiritualiteten, ved, at man her lærer, at Helligånden *bor i den enkelte*, så det *indre liv* er vigtigt, og subjektet tildeles autoritet, for ”Helligåndens røst” taler i ham⁵. Alan Jamieson på New Zealand har imidlertid fundet frem til, at det også går tilbage for de sidstnævnte religiøse traditioner. Konklusionen på en undersøgelse, han har lavet blandt *church-leavers*⁶ fra evangelikale, pentecostale og karismatiske kirker (EPC-kirker) i New Zealand, fremlagt i hans bog *Churchless Faith: Faithjourneys Beyond The Churches*, viser, at det netop er de refleksive individer, der ønsker at tage ansvar for egen tro og spiritualitet, som i disse år forlader kirken. Tidligere var de loyale og identificerede sig med fællesskabet og kirkens bekendelser, men idet de gennemgår en selvstændiggørelsesproces i forhold til troen, oplever de, at kirken ikke kan rumme dem. F.eks. er der en del church-leavers, der ønsker at udvikle en mere kontemplativ form for spiritualitet. De lader sig inspirere af de gamle mystikere⁷, ørkenfædrene og forskellige klostertraditioner.

I World Council of Churches' *International Review of Mission*, April 2003, refererer Jacques Matthey, i en opsamling omkring et WCC-møde afholdt i Breklum, juni 2002, også til Jamiesons undersøgelse. Størstedelen af de fortsat troende church-leavers ønsker egentlig et sted at høre til, understreger Matthey. De søger et fællesskab, hvor man trygt kan dele sit liv på godt og ondt og blive accepteret for si-

⁴ Heelas 2002

⁵ Heelas 2002

⁶ Jeg har valgt at bruge det engelske udtryk *church-leavers* hele vejen igennem, da jeg ikke synes, at der findes et enkelt dækkende udtryk på dansk. Udtrykket, der kunne referere til alle der forlader en kirke af en hvilken som helst grund, anvendes her primært om dem, som forlader kirken, selvom de fortsat er personligt troende kristne.

⁷ Jamieson 2002+2005

ne standpunkter. Matthey opfordrer kirken til nøje at overveje resultaterne af Jamiesons undersøgelse og forholde sig til, om kirken tilbyder et sådant fællesskab, som der er en længsel efter.

Nærværende skrift kikker nærmere på, hvordan den af Jamieson skitserede udviklingstendens kommer til udtryk i Danmark. Oplever medlemmer af EPC-kirker også her, at kirken ikke rummer dem, når de som refleksive individer stiller spørgsmål og gennemlever en proces, hvorigennem de når frem til et stærkere personligt ejerskab for deres tro? Hvilke ændringer sker der med deres tro og i måden den praktiseres på, i og med de forlader kirken og bliver kirkeløse? Og sker der en ændring af deres gudsbillede⁸, i forbindelse med at de ophører med at være i kirkens fællesskab? Jamieson sammenholder resultaterne af sin undersøgelse med James W. Fowlers trosstadier som han bl.a. beskriver i *Faithful Change – The Personal and Public Challenges of Postmodern Life*, idet Jamieson ser den enkelte church-leavers trosvandring⁹, som det centrale i forbindelse med hans opbrud og fortsatte proces. Fowlers trosstadier anvendes også i dette projekt, som teoretisk ballast for kortlæggelsen af, hvor nogle få udvalgte church-leavers er i deres åndelige udvikling.

1.2 Udvandringen fra kirken – i tal

I de senere år er der på internationalt plan sket en mærkbar udvandring fra kirkelige sammenhænge, som er kendetegnet ved, at de enkelte medlemmer har et stort personligt engagement med mange aktiviteter og en høj grad af identifikation. Der er kun lavet få undersøgelser på verdensplan om, hvad der er årsagerne til at disse bryder op, men i et samfund som det danske bliver der således stadig flere kirkeløse, (i denne forbindelse betegnende for troende, som ikke har noget kirkeligt tilhørsforhold). De pentecostale kirker, der på verdensplan gennem mange år har

⁸ Jeg anser gudsbilledet for et væsentligt omdrejningspunkt, ud fra hvilket det åndelige liv praktiseres både i menigheden og i den enkeltes liv, ligesom den åndelige praksis også er med til at påvirke det. Derfor har jeg inddraget dette i undersøgelsen af church-leavers trosvandring.

⁹ I denne opgave bruger jeg udtrykkene *trosvandring*, *spiritualitet*, *åndeligt liv* og *(personligt) gudsforhold* synonymt. Alle udtrykkene henviser til den enkeltes trosudvikling, særligt hvad angår opfattelsen af gudsbillede og trospraksis. Det sker også, at udtrykket omfatter kald og tjeneste. Set i sammenhæng med James W. Fowlers trosstadier, som Alan Jamieson også anvender, finder jeg at udtrykket *trosvandring* bliver mest dækkende, men det lutherske udtryk fromhedsliv, kunne også have været brugt.

haft stor fremgang, oplever nu, at mange medlemmer bryder op. ”Udvandringen” er så omfattende, at de, som går, er blevet til en selvstændig kategori, som netop betegnes church-leavers, og for størstedelens vedkommende er de fortsat troende, men de opsøger ikke umiddelbart nogen ny kirkesammenhæng. Ifølge statistikerne David Barrett er der medio 2005 109.711.000 kristne i verden, som ikke har noget kirkeligt tilhørsforhold.¹⁰

Lad os se nærmere på et af vore nabolande i Europa. I antallet af kirkegængere i England, viste der sig et fald fra 4.74 mill. i 1989 til 3.71 mill. i 1998. Selvom det ikke nødvendigvis betyder, at englænderne er mindre religiøse end tidligere, er det alligevel en tilbagegang på 20 % på 10 år, og det betyder, at mindre end 8 % af befolkningen går i kirke på en given søndag¹¹. Der er også et faldende antal engelske børn/unge, der går i søndagsskole: I 1910 var det 55 %; 1930: 40 %; 1960'erne: 14 %, 1980'erne: 6 % og i 1990'erne: 4 %.¹² Phillip Richter og Leslie Francis kommer som et resultat af deres undersøgelser i bogen *Gone but not Forgotten*, 1998, frem til at 40 % forlader kirken i England og Wales i løbet af deres liv.

I Danmark er der endnu ikke lavet undersøgelser vedr. church-leavers, med undtagelse af Søren Østergaard og Jesper Willers undersøgelse, udgivet 2004 i bogen: *Jeg Tror på det hele: Gud, Skabnen og De Syv Bud*. Østergaard og Willers undersøgelse blev foretaget blandt 300 unge på 18-24 år. Den fokuserer på, hvorfor nogle unge bliver i kirken, mens andre bliver passive eller helt forlader den. Kun 15 % af de adspurgte mener, at kirken giver plads til aktuelle problemstillinger, 20 % mener at kirken engang imellem beskæftiger sig med relevante temaer, 60 % mener, at der ikke er plads til at være forskellig fra flertallet i kirken. Kun 28 % savner fællesskabet i kirken efter de har forladt den, og kun 7 % savner kirken som en ramme omkring deres spiritualitet. De forlader kirken fordi de ikke føler sig hjemme i kirkens fællesskab, og fordi deres opfattelser af virkeligheden ikke

¹⁰ International Bulletin of Missionary Research, 2005 og Artikel under rubrikken *Kritik an der Kirche*, www.jesu.ch

¹¹ Brierley, P. (ed.), 2000, *Religious Trends 1999/2000 – UK Religious Handbook*, Christian Research, London

¹² Lings, George præsenterede ved Council of Mission in Ireland, 2000, disse tal i sit oplæg: *Why do We, the Church, Need to Change?*

stemmer overens med kirkens. De afviser ikke troen, men finder den ikke relevant i øjeblikket.¹³

Danmarks Statistik synliggør, at det også går tilbage for den danske folkekirke. Medlemstallet er faldet fra 91,6 % af befolkningen i 1984 til kun 84,3 % i 2002¹⁴. I 1984 blev 81,3 % nyfødte børn døbt og dermed medlem af folkekirken, hvorimod kun 77,2 % nyfødte børn blev døbt og medlem i 2000. I 2001 var der 8.900 udmeldelser¹⁵. Antallet af kirkegængere ligger langt under medlemstallet i folkekirken, men disse tal indgår ikke i Danmarks Statistik. Dette ville ellers have givet et mere realistisk billede af, hvor vigtig danskerne anser kirkegang for generelt. Ser man nærmere på Århus er det iflg. Århus Kommunes Statistiske Kontor kun 79,6 % af de 293.121 århusianere, der er medlem af folkekirken. For 10 år siden var det 82,6 %.¹⁶ Christianskirken, som er en af de 63 kirker i Århus Stift har 5327 medlemmer, inkl. dem, der løser sognebånd (der bor 6343 personer i sognet). Her var der på årsbasis 26.377 kirkegængere til søndagens gudstjeneste. Med 150 gudstjenester hvert år bliver det et gennemsnit på 176 kirkegængere til hver gudstjeneste. Dvs. at en given søndag kommer 352 af kirkens 5327 medlemmer i kirke, idet der er 2 gudstjenester. Det betyder at 15 % af kirkens medlemmer kommer, og Christianskirken er en af de mest velbesøgte kirker i Århus.¹⁷ Spørgsmålet er, hvor vidt der er en sammenhæng mellem deltagelse i søndagens gudstjeneste og et personligt kristent trosliv? Har de, som ikke bruger kirken til andet end det formelle (dåb, konfirmation, bryllup og begravelse), mistet deres kristne tro? Men hvordan kan det så være, at de foretrækker at leve uden særlig tilknytning til kirken? Måske oplever de ikke, at kirken giver relevante input til deres trosvandring anno 2005? Interessant er det, at en stor del af danskerne fortsat tror på Gud, men hvor det tidligere var en traditionel personlig Gud, er det i dag Gud som en åndelig kraft.¹⁸

¹³ Luthersk Missionsforening har lavet en lille undersøgelse med 10 tidligere medlemmer, men den fokuserer ikke på de interviewedes trosvandring, men peger primært på kulturen, ledelsesstilen og forkyndelsen som årsager til, at folk er gået.

¹⁴ Det skal bemærkes, at der i samme periode er kommet et stort antal indvandrere.

¹⁵ Det skal bemærkes, at der i samme periode var 8000, der meldte sig ind. Tallene her er fra *Nyt fra Danmarks Statistik*, Nr. 226, 6. Juni 2002.

¹⁶ Kilde: Benny Siersbæk: "Færre kristne i Århus", *Figenbladet*, Februar 2005, nr. 13

¹⁷ Kilde: *Religiøs Mangfoldighed*, p 19-53

¹⁸ Se note 11.

Over de sidste 10-15 år, er der også mange, som har forladt danske EPC-kirker, et eksempel er Pinsekirken i Århus. 200 af kirkens 400 medlemmer er over en ti års periode udskiftet med andre 200 medlemmer, men der findes ingen statistik over, hvor mange af disse, der bare er flyttet til en anden by, eller hvor mange, der stadig er eller ikke længere er troende. Frikirken ved Runddelen, Risskov v/ Århus, har været oppe på 43 medlemmer, men sidste år faldt medlemstallet fra 22 til 12. Højbjerg Frikirke v/Århus har været status quo medlemsmæssigt de sidste 10 år, og der er både folk, der er gået, og folk der er kommet til. Baptistkirken Immanuel Kirken, Århus har over de sidste 10 år haft en tilgang på 70 medlemmer og et frafald på 87.¹⁹

¹⁹ Fra dataindsamling til *Religiøs Mangfoldighed*, Århus Universitet

Kapitel 2

James W. Fowlers trosstadier

2.1 Introduktion

Fowlers trosstadier er hovedsageligt en beskrivelse af, hvordan troen på Gud (eller *princippet for al væren*) udvikler sig i et menneskes liv. På et givent tidspunkt, befinder en person sig således på et trosstadium og udviklingen til det følgende stadium er et led i udviklingen til en mere moden tro. Udviklingsprocessen kan ses som en parallel til den naturlige udviklingsproces, den enkelte gennemlever i sit liv fra barnestadiet til modenhed som voksen. Denne proces er kompleks med sine mange facetter: biologisk, psykologisk, følelsesmæssig og religiøs. En person kan sagtens være blevet voksen m.h.t. alder og biologi, uden at vedkommendes tro er moden. Traditionelt bliver trosstadier forstået som hierarkiske, men Fowler differentierer stadiet i forhold til deres grader af kompleksitet, sammensathed, indre forskellighed og den fleksibilitet, hvormed de fungerer i forhold til erkendelse og værdivurderinger. Iflg. Fowler har man ikke bare en tro, nej, det handler om *at tro*. Troen er dynamisk og aktiv.

...faith is a dynamic process, close to the center of the self, that continually works to enable us to deal with the challenges and changes life presents up (Fowler, 1996: 67)

Men troen udvikles i et samspil mellem den enkeltes tilegnelse af nye overbevisninger og den generelle udvikling til modenhed som menneske. Begge disse elementer er afgørende.²⁰ Selvom vi her forholder os til den religiøse tro, skal det nævnes, at Fowlers trosbegreb ikke kun omfatter det religiøse:

Faith, understood in this inclusive sense, may be characterized as an integral, centering process, underlying the formation of beliefs, values, and meanings, that (1) gives coherence and direction to persons' lives, (2) links them in shared trusts and loyalties with others, (3) grounds their personal stances and es them to face and deal with the limit conditions of human life, relying upon that which has the qual-

²⁰ Fowler, 1996, pp 56-57 + Jamieson, pp 108-109. Jamieson mener, at karismatiske og evangelikale kirker har været gode til at følge mennesker i omvendelsesprocessen og i en discipelskabsproces i umiddelbar forlængelse af omvendelsen, men udviklingen til modenhed både menneskeligt og trosmæssigt har der generelt ikke været meget fokus på.

ity of ultimacy in their lives....*The stages aim to describe patterned operatcommunal loyalties in a sense of relatedness to a larger frame of reference, and (4) enablions of knowing and valuing that underlie our consciousness.* (Fowler, 1996: 56)

2.2 Trosstadierne²¹

1) Den uskyldige

Primal Faith and the Incorporative Self

Som nyfødt skelner et menneske ikke mellem sig selv og omverdenen. Men på dette før sproglige stadie formes en persons tillid, som den udvikler sig i spædbarnets separationsproces, hvor barnet begynder at opfatte sig selv om adskilt fra moderen/dets omsorgspersoner. Dette indebærer også udviklingen af ængstelse og mistillid. Interaktionerne med andre er på dette stadie mere eller mindre rituelle, og det som foregår, er grundlæggende for, hvorledes personen senere knytter sig til andre mennesker, og om det kommer til at opleve sig værdifuldt eller udvikler en grundlæggende lav selvværdsfølelse. Der er noget uskyldigt ved et menneske på dette stadie. Spædbarnet oplever kun sig selv som subjekt og sig selv, som den der oplever noget. Det er ikke i stand til at skelne sig selv fra omgivelserne, så der findes endnu ingen dualisme, som f.eks. du/jeg eller selvet/omgivelserne. Da barnet på dette stadie allerede bliver disponeret for om det møder andre med grundlæggende tillid eller mistillid, har det, som foregår her også indflydelse på, hvordan troen på/tilliden til Gud kan blive senere i livet.

2) Den impulsive

Intuitive-Projective faith and the Impulsive Self

Her kommer de første tegn på selvbevidsthed. Barnet begynder at tale og at gå, og det bliver sig bevidst, at der er et skel mellem det selv og omverdenen, og at det bliver vurderet af andre. Det bliver opmærksomt på, at der er nogle regler for, hvordan ting *bør* være. Endvidere bliver det også bevidst om spændingen mellem stolthed og skam. På dette stadie begynder mennesket – hvis det får at vide, at der er en gud – at danne sig sine første opfattelser af, hvem Gud er, men de er knyttet til dets oplevelser med andre; oplever barnet f.eks. en splittet forælder, opfatter det også Gud som splittet. Her udvikler barnet ”det falske selv”, f.eks. i sammenhæng med at barnet oplever, at forældrene lægger stor vægt på dets præstationer.

²¹ Jeg har valgt at sætte nogle korte danske betegnelser på trosstadierne, som refererer til et centralt karaktertræk for en person på stadiet. Fowlers egne betegnelser følger i kursiv (Fowler 1987).

Derigennem får det en opfattelse af Gud som en arbejdsgiver, der tildeler opgaver og kræver præstation og perfektion eller skam og skyld over fejltrin, for at man kan gøre sig fortjent til Hans nåde, kærlighed og bekræftelse. Selvopfattelsen, som følger, er ”jeg må præstere”, og følelsen, af at føle sig okay som menneske, bliver knyttet til præstation og skyld. Den Impulsive forstår ikke sammenhængen årsag/virkning. Hvad angår trosudviklingen mangler personen på dette stadie grundlæggende redskaber til at se tingene fra flere perspektiver. Den Impulsive har ikke overblik over sin egen proces, men lever ud fra sin intuition. Der er en troskyldighed, og der foregår ikke en refleksion, som bidrager med overblik. Personen er derfor heller ikke bevidst om, at han ikke er objektiv, og at han ikke forholder sig til egen og andres stillingtagen uden værdivurderinger. Endvidere skelnes der ikke her mellem fantasi og virkelighed. Der er en fascination af historier, der præsenterer kampen mellem det gode og det onde. Billeder og symboler bliver knyttet til dybe følelser som frygt og skyld, hvilket fører til dannelsen af længere varende følelser og forestillinger vedr. godt og ondt. Hermed bliver tilgangen til verden og livet præget af dualisme. Overgangen til næste stadie foregår ved, at personen begynder at forholde sig til, hvad der er virkeligt, og hvad der blot ser ud som værende virkeligt.

3) Den prosaiske

Mythic-Literal Faith and the Imperial Self

Den prosaiske er en, der tager alting bogstaveligt. På dette stadie begynder personen at kunne perspektivere på en simpel måde, f.eks. ved at kunne se på noget fra et andet menneskes synspunkt, hvad angår moral og fairness, men ikke når det drejer sig om et andet menneskes indre. Personen begynder at forstå årsag/virkningssammenhænge. Verden ses som lineær, og den har en hvis forudsigelighed. Den tidligere intuitive videnstilegnelse og tilgang til verden må nu vige pladsen for logik, og der er fokus på det konkrete. Alting tages bogstaveligt – også troen med dens symboler. Personen overfører egne følelser på gudsbilledet: Gud er en person, Han regerer verden og er en konsistent og omsorgsfuld, men retfærdig dommer eller forælder. Godhed bliver belønnet, ondskab bliver straffet. Meningsdannelse sker på dette stadie ud fra historier, både ved at være optaget med historier generelt, men også igennem, at fortælle sine egne historier. Men den prosaiske er fortsat ikke i stand til at foretage en overordnet refleksion over sin egen personlighed, og kan derfor ikke se og fortælle sin egen overordnede og integrerede historie. Der er ingen afklaret bevidsthed om egne følelser og værdivur-

deringer i forhold til beslutningstagen. Her er selvet konstrueret af den adfærd og motivation, som udspringer af personens behov, ønsker og interesser. Personen har impulser, som han kan kontrollere, men han kan fortsat ikke analysere sine bagvedliggende værdier. Erkendelsen af at verden ikke altid er retfærdig, og at ”dårlige ting sker for gode mennesker”, fører for nogle på dette stadie til, at de midlertidigt eller permanent opgiver den enkle tro på Gud, som en der styrer verden og håndhæver moralen. Her behøves en kærlig ”opdragelse”, hvor der sættes grænser. Relationer præget af tillid og omsorg vil hjælpe den, der tager alting bogstaveligt, til at udvikle sig og reflektere over sine egne adfærdsmønstre, så han kommer til erkendelse af sine underliggende motivationer og værdier.

4) Den loyale

Synthetic-Conventional Faith and the Interpersonal Self

Samtidig med den udvikling, der sker med mennesket i ungdommen, sker der også en markant forandring af den kognitive funktion og det interpersonelle perspektiv, der tages. Personen bliver i stand til og nyder at anvende abstraktion, kan reflektere over sin egen historie og sammenholde forskellige meninger.

Personlig identitet og eget såvel som andres indre får altopslugende opmærksomhed. Personlighed, både den ydre og den indre, kommer i fokus. Det mest afgørende for den loyale er at høre med i de grupper af mennesker, som han beundrer. Der er en tydelig dualisme dem/os. Fowler hævder, at mange permanent bliver på dette stadie. Den loyale er konform; han tilpasser sin adfærd de for ham vigtige personers forventninger og vurderinger. Autoritet gives til traditionelle autoriteter eller til konsensus i den værdsatte gruppe. Personen er ikke nok i kontakt med sit autonome standpunkt til at fastholde et uafhængigt perspektiv på tingene. På længere sigt kan dette føre til, at personens evne til autonom stillingtagen helt nedbrydes, eller det indre bedrag bliver årsag til håbløshed eller depression.

På dette stadie dannes overbevisninger, holdninger og værdier og elementer i den personlige stil, elementer som netop gør, at personen oplever et tilhørsforhold og fællesskab med andre. Men den ideologi eller det livssyn, som den loyale har, er han ikke i stand til kritisk at reflektere over. For den loyale kan følelsesmæssige sår fra tidligere i livet, som ikke er blevet gennemarbejdet og lægt, derfor blive hindrende faktorer i anvendelsen af de kognitive funktioner, som har indflydelse på dannelsen af en hel identitet og en sammenhængende tilgang til verden. For den

loyale har den indre verden afgørende indflydelse på gudsbilledet: Gud har personlige kvaliteter, som kærlighed, forståelse og loyalitet, og Han er en hjælp i kriser. Ses Gud primært i lyset af den følelsesmæssige bagage fra barndommen, bestående af skam eller de narcissistiske karaktertræk, man oplevede i sine første relationer, kan det føre til, at forestillingen om Gud, som et konstruktivt selv, helt afvises.

5) Den kritiske

Individuative-Reflective Faith and the Institutional Self

For this stage to emerge, two important movements must occur, together or in sequence: first, the previous stage's tacit system of beliefs, values, and commitments must be critically examined. The configuration of meanings assembled to support one's selfhood in its roles and relations must now be allowed to become problematic. Evocative symbols and stories by which lives have been oriented will now be critically weighed and interpreted. Second, the self, previously constituted and sustained by its roles and relationships, must struggle with the question of identity and worth apart from its previously defining connections. (Fowler, 1996: 62)

Den kritiske er i stand til at reflektere over egen tro, egen identitet og eget livssyn/egen ideologi. Afhængigheden af eksterne kilder og autoriteter afbalanceres ved, at den enkelte nu hævder sin egen autoritet, og dermed at have ret til selv at vælge og selv tage ansvar for sine valg. Han bliver selvmotiveret og selvtilstrækkelig.

Den afstand, den kritiske lægger til tidligere roller og konformitet, kan opleves som en forkastelse af fællesskabet, både for ham selv og gruppen, han så sig som en del af. Men på dette stadie kan en person godt have nogle af de samme overbevisninger, som han havde som den loyale, men her er det ikke fordi vedkommende vil være enig med gruppen eller en autoritet. Han har bibeholdt holdninger og overbevisninger efter at have afprøvet dem i forhold til andre positioner og fundet dem overbevisende. Processen her fører til en sort/hvid tilgang til verden, for den kritiske er overbevist om, hvad han mener, og hvad han er uenig i. Denne afklaring kan føre til forsøg på at "omvende" andre, til det som kritikeren mener, er de rette synspunkter. En person på dette stadie er i gang med at sammensætte et for ham meningsfuldt livssyn, der bl.a. omfatter bevidsthed om egne grænser. Han vil have indflydelse og bliver stadig mere uafhængig af andres meninger.

Den kritiske er i stand til at påtage sig perspektiv-som-tredje-person, dvs. at distancere sig fra du/jeg relationen og se på den udefra. Dette medfører styrkelsen af en autoritet i personen selv, men der er fare for, at vedkommende har for stor tillid til sit intellekt og til den kritiske tænkning. Denne tillid kan f.eks. komme til udtryk i tilliden til egen professionel rolle, samtidig er den kritiske sig ikke bevidst, hvor begrænset han er, når det gælder empati og identifikation med andres indre følelser og proces.

Den kritiske oplever, at de religiøse ritualer bærer et væsentligt indhold, men nu analyserer han dem, og derved foregår der nærmest en *afmytologisering*, der kan skabe et savn, for med analysen nedbrydes det kraftfulde og mystiske, som ritualet formidlede. Efterfølgende virker fundamentalismen tillokkende på den kritiske, som i øvrigt kan udvikle sig til at være autoritær. Som ægtefælle/partner kan han være ufølsom, rigid, autoritær og/eller følelsesmæssigt undertrykkende. Uopmærksomhed, på eget indre liv på dette stadie kan medføre udbændthed p.g.a. den stadige stræben for at bevare sit selvbillede og opretholde sine grænser. Dette sker særligt for dem, som tidligt dannede et "falsk selv", og som derfor lever ud fra et selvbillede, hvor de har tilpasset sig forældres eller en kulturs design. Disse forsvarsmekanismer kan kun blive nedbrudt og selvet frigjort gennem en smertefuld terapeutisk proces og åndelig intervention²². Dette indbefatter sorgarbejde og vrede over al den energi, der har været bundet op i bevarelsen af det "falske selv".²³

It requires nurturing methods of meditation and therapy that nurture a safe permeability of the defensive membrane that separates the conscious from the non-conscious. There must be a context of love and grace that makes it safe to bring the deepest insults of body and soul from previous experience into the sunlight of a presence that can dissolve the strain of bypassed shame, even as it is being named, raged over and grieved. (Fowler, 1996:66)

²² Fowler mener ikke, at psykoterapi alene kan gøre arbejdet. Han anser det for vigtigt, at der er en anerkendelse af en åndelig dimension i denne opgave: en kærlighedens og acceptens ånd, en helbredelsens og tilgivelsens ånd, hvilke ligger udover almindelig menneskelig formåen. Fowler, 1996: 66.

²³ Fowler henviser til Kohut, Heinz, 1977: *The Restoration of the Self*, International University Press, New York, hvad angår hans beskrivelse af genoprettelsen af selvet.

En person, der viger udenom den kritiske selvvurdering, som må være en del af udviklingen på dette stadie, vil gå tilbage til et af de tidligere nævnte trosstadier. Den udvikling, som kritikeren gennemgår, er afgørende for, at han kommer i kontakt med sit eget sind og sin egen ånd, genoprettet, således at han nu kan handle af egen vilje og lyst. Det er grundlæggende for at den midaldrende udvikler en sund narcissisme. Denne proces foregår som regel midt i livet, dvs. efter de fyldte 35 år.

6) Den oplyste

Conjunctive Faith and the Inter-Individual Self

På vej mod dette stadie må personen erkende, at de værdier og overbevisninger, som vedkommende har, til dels bygger på en illusion eller en selverkendelse, som er ret mangelfuld, fordi en del af de mønstre, som ligger til grund for vores handlinger, er ubevidste. Vores adfærd styres af underliggende motiver, ønsker, længsler og vor ånds lunefuldhed, og det har vi svært ved at se og integrere i vores selvopfattelse. Bl.a. har vores historie, både på godt og ondt, været medvirkende til dannelsen af nogle af disse underliggende bevæggrunde. Vores egen adfærd vil ikke bare føre til det gode, men vi vil også afstedkomme ondt og/eller smerte for andre, hvilket igen påvirker vores adfærd.

Den klarhed omkring selvet og de grænser, som kritikeren kæmpede så hårdt for at manifestere må altså delvist relativiseres. Gradvist ophører dualismen dem/os, og personen indser at forskellighed kan rummes i et fællesskab. På dette stadie er der en åbenhed og nysgerrighed overfor andres synspunkter og sandheden i andre religioner. Den oplyste kan indgå i en konstruktiv dialog uden at skulle forsvare sig eller overbevise den anden om at have ret. Der er sket en forsoning med, at "sandheden" kan ses fra flere sider, og at troen må opretholdes midt i spændingen mellem de mange perspektiver. Troen får dybe rødder og korresponderer med alle livets aspekter, men samtidig rummes paradokser, som at ethvert menneske indeholder både det maskuline og det feminine, at der findes styrke i svaghed, og at Gud er både transcendent og immanent. Den oplyste erkender at tilværelsen er multidimensional, og han kan tilsidesætte analysen og gå ind i symbolske virkeligheder (som f.eks. Nadveren) og tillade disses påvirkning og deres oplysende og meditative kraft.

Man kan her tale om ”den anden naivitet” eller ”en villet naivitet”²⁴, dvs. at man som moden, efter at have stillet spørgsmålstejn ved mange grundlæggende ting, har genvundet en tro og en tillid, som dog er anderledes end barnets. Men den oplyste lever fortsat i spændingen mellem imødekommenheden overfor mennesker, som er anderledes end ham selv, og forsøget på at fastholde den tilgang til verden, som han sammen med sit segment står for. Hvis intimitet indebærer en nærhed med *en anden*, forskellig fra *en selv*, uden ønske om at dominere eller flygte, kan man sige, at der på dette stadie udvikles en parathed og en smag for sådan en relation.

7) Den gudelige

Universalizing Faith and the God grounded Self

Den gudelige ser reflekteret tilbage på sin egen livskrise, både troens indhold og troens praksis er ændret, hvilket er sket i løbet af den lange og svære reflektive proces, som vedkommende har gennemlevet. Iflg. Fowler er det kun et fåtal af mennesker, der når dette stadie i deres trosudvikling. Transitionen til dette stadie sker kun, når individet de-centrerer sig selv til fordel for fællesskabet – det sociale perspektiv udvider sig mere og mere gennem alle stadierne, og når her sit højdepunkt. På det foregående stadie levede personen i spændingen mellem sin loyalitet overfor sit eget segment og visionen om et mere inkluderende fællesskab. På dette stadie omfatter fællesskabet ikke bare ligesindede, men det strækker sig ud over classeskel, nation, race, køn, ideologiske forskelligheder og religiøse traditioner.

Den gudelige er ikke bare en person, der kan sætte sig i andres sted, rumme dem og identificere sig med deres angstelser eller sårbarhed. Den gudelige er snarere en person, der ikke længere ser sig selv som verdens centrum, men som har sit udgangspunktet for selvet, selvværd, identitet, erkendelse, værdisætning og forvandling i Gud (eller *princippet for al væren*), og som ønsker at identificere sig med Gud-Skabers kærlige og barmhjertige tilgang overfor skabningen. Den gudelige har således vundet en frihed fra sig selv og andre og kan leve i åbenhed, fordi han oplever sig rodfæstet i Guds væren, kærlighed og anerkendelse. Dette betyder på ingen måde, at vedkommende er mere fuldkommen end noget andet menneske. Denne person vil også have sine blinde punkter, være inkonsekvent og utilstrækkelig i sine relationer, men der vil aldrig være tale om en sygelig og manipulerende

²⁴ Dette udtryk har Fowler fra Paul Ricoeur; Fowler, 1989:73.

leder. Den gudelige vil ikke være undertrykkende, men appellerer til den enkeltes ansvarlighed og bekymrer sig også om den positive udvikling hos sine opponenter eller fjender, mens han f.eks. arbejder for reformer og retfærdighed. At alle mennesker er Guds børn, og at vi derfor radikalt må elske hinanden, det er så at sige hans udgangspunkt.

What is arresting about these people of Universalizing faith and God-grounded selfhood is that in quiet or in public ways they live as though the kingdom of God were already a realized fact among up They thereby create Zones of liberation and redemption in the world which are both threatening and freeing to the rest of up Fowler, 1987:77

2.3 Transitionsprocessen mellem de forskellige trosstadier

At være på et trosstadium betyder, at man har en bestemt måde, hvorved man finder og tildeler mening med dagliglivet. Man har et livssyn og et sæt værdier, som kommer til udtryk igennem beslutninger og i planlægningen af livet. Det medfører også, at være en del af et segment i samfundet, som man har stil og elementer af sine holdninger og sin tro og måske også ritualer til fælles med. Transitionen fra et trosstadium til et andet betyder ikke nødvendigvis at troens indhold ændres. Det kan godt være, at det alene er måden, som troen praktiseres på, der bliver forandret.

Transitionen fra et stadium til et andet foregår som regel, fordi der opstår en livskrise, eller fordi man opdager at ens tilgang til liv og meningsdannelse ikke længere fungerer. Man oplever både et pres indefra og udefra. Transitionen foregår, når man bliver bevidst om, at strukturer ikke længere giver tilstrækkelig hjælp i mødet med verden. Man må danne nye mønstre og ændre sine værdier, for at oplevelserne kan rummes og give mening. At opretholde et selv og troen på mening er indbyrdes afhængige størrelser.

Afskeden med et trosstadium indebærer følgende indbyrdes relaterende aspekter: 1) aftagende engagement, 2) aftagende identifikation, 3) tab, og 4) desorientering. Det er som at være i et ingenmandsland, i en neutral zone, men dette er også overgangen til et nyt stadium. For en tid, ved man ikke hvor man er, og hvor man er på vej hen. Det er vigtigt at forsone sig med denne fase og give den tid. Der kan

være tale om en sorgproces, men her får man også en visdom og erfaring, som man kan drage nytte af senere. Efter en tid ser man tegn på *en ny begyndelse*. Her gælder det om ikke at have for travlt, siger Fowler, for en ny integrering i livet må ske i lyset af de nye erkendelser fra ingenmandslandet. Og mennesket behøver at høre til i et fællesskab, som kan være støttende igennem skrøbelige nye begyndelser, så man ikke falder tilbage i sine gamle mønstre eller forcerer nye veje, før man er parat til det.

Kapitel 3

Alan Jamiesons undersøgelse

3.1 Introduktion

Alan Jamieson har som en del af sin doktordisputats i sociologi lavet den mest omfattende kvalitative undersøgelse af nyere dato blandt church-leavers. Undersøgelsen omfatter 108 kvalitative interviews med personer, som har forladt evangelikale, pentecostale og karismatiske menigheder (EPC-kirker) i New Zealand. Studiet handler om, hvorfor folk forlader kirken og i særdeleshed, hvordan deres tro udvikler sig i forbindelse med deres opbrud²⁵. 82 % af de, som blev interviewet, var 35-45 år, 65 % havde haft lederpositioner i kirken, og alle havde i gennemsnit været medlem i 15 ½ år før de gik.²⁶ Jamiesons undersøgelse afkræfter hermed fordomme om, at det

primært er mennesker i kirkens periferi, de unge, de som kun har tilhørt kirken en kortere periode, de, som ikke er kommitterede til menigheden og/eller de, der ikke er velfunderet i deres tro eller helt har mistet den, der går. Kun én af dem, som Jamieson interviewede fortalte, at han var gået væk fra den eksplicitte kristne tro og over til New Age. De øvrige forblev alle troende, og mange sørgede fortsat over, at de var blevet ansete som frafaldende, for deres egen oplevelse er, at deres tro er blevet styrket i løbet af leaver-processen. I en artikel i "Reality Magazin" imødegår Jamieson sådanne fordomme/myter om, hvem og hvorfor folk forlader kirken. Endnu en myte er at folk, der har børn, ikke går; 80 % af dem som Jamieson interviewede havde børn. At folk går på grund af tidspres passer heller ikke, for størstedelen af dem, som Jamieson interviewede, opsøgte grupper med andre church-leavers, hvor de kunne diskutere deres tro og tale om deres opbrudsproces. Det er heller ikke korrekt at medlemmer primært går af personlige grunde eller uoverensstemmelser med kirkens ledere. Nogle få går af den grund, men så drejer det sig oftest om en serie af skuffelser og uoverensstemmelser. De fleste church-leavers, som Jamieson interviewede, anså imidlertid uoverensstemmelser for mindre væsentlige faktorer i deres beslutning om at bryde op – om end det

²⁵ Jamieson, 2003:9

²⁶ Det skal bemærkes, at Jamieson også interviewede 50 kirkelige ledere som en del af sin disputats (heraf ti teologiprofessorer og fire rådgivere/terapeuter). Ingen af disse ville betegne sig selv ell. deres kirker som fundamentalistiske, de kaldte sig evangelikale. Jamieson, 2003: 22.

kunne være en uoverensstemmelse, som ”fik bægeret til at flyde over”, efter lange overvejelser om at gå. Myten om, at de, som går, sandsynligvis siden hen vil vende tilbage til kirken, kan Jamieson heller ikke bekræfte. Church-leavers, som han talte med, var overbeviste om, at de ikke ville gå tilbage til den kirke, de forlod. Jamiesons undersøgelser viser, at nogle vælger en ny kirke efter en tid, men de er tilbøjelige til at forblive i kirkens periferi og ikke påtage sig ledelsesmæssigt ansvar eller andre krævende opgaver. Nogle vælger af og til at deltage i en katolsk messe, en Taize-gudstjeneste eller en keltisk eller mere alternativt inspireret samling.²⁷

Jamieson mener, at udvandringen fra kirken giver mening, når vi sætter den i forhold til følgende tre samspillende faktorer, som, han mener, er karakteristiske for vores samtid:

1. De ændrede sociokulturelle omstændigheder, som vesterlændinge nu befinder sig i, særligt vor tids overgang fra det moderne til det postmoderne
2. Strukturen for, hvorledes holdninger og tro praktiseres i de EPC-kirker, som er hans genstandsområde
3. Trosudviklingen for den enkelte i en EPC-kirke og de sociokulturelle forandrings indflydelse herpå i overgangen til et stadigt mere postmoderne samfund²⁸

3.2 Opbrudsprocessen²⁹

Størstedelen af dem, som Jamieson interviewede fortalte, at de gradvist trak sig og var i en refleksionsproces – fra nogle måneder op til flere år – før de endelig besluttede sig for at forlade kirken. Af den mindre gruppe, som pludselig stoppede med at komme i kirken, nævner 10 personer, at der var en tilbagetrækningsproces i gang i dem, før den særlige begivenhed, der førte til at de med ét brød op. En gruppe på 12 personer giver udtryk for, at der pludselig skete noget, som gjorde, at de følte sig nødsaget til at tage en hurtig beslutning, uden at de i forvejen havde været ved at trække sig. Dette drejede sig om alt fra personlige anliggender til sto-

²⁷ *Ten Myth About Church-leavers*, Reality Magazine, Issue 32. De danske church-leavers', som er blevet interviewet i forbindelse med nærværende projekt bekræfter Jamieson i afkræftelsen af de ovenfor nævnte fordomme om, hvorfor folk går fra kirken (se kapitel 5).

²⁸ Se Jamieson, 2003: 16 ff

²⁹ Jamieson, 2003: 29 ff

re problemer i kirken, f.eks. fordi der var et autoritært lederskab. Her følger 3 stadier i opbrudsprocessen³⁰, som leder frem til, at personen får en ny selvforståelse:

1) Begyndende tvivl

I denne fase fortolker og redefinerer personen noget, der tidligere blev taget for givet. Der sker en nyfortolkning af virkeligheden, og vedkommende indser at noget ikke er, hvad det har set ud til at være. Hvis andre er opmærksomme, vil de, allerede i forbindelse med denne fase, kunne se tegn på, at denne opbrudsproces foregår på det personlige plan: Hvor folk måske tidligere var med i "fronten", trækker de sig nu, og sætter sig måske på de bageste rækker. De begynder at give udtryk for deres utilfredshed, og de kommer sjældnere og sjældnere i kirken. For nogle fører dette alene til et indre opbrud, mens andre forlader kirken bogstaveligt.

En stor del af Jamiesons informanter oplevede, at en række begivenheder i livet førte til, at de evaluerede deres fortsatte engagement i kirken. 56 % gav udtryk for, at de var utilfredse eller desillusionerede på et dybt og personligt plan før de gik, ikke bare i forhold til en enkelt begivenhed, men i forhold til kirken som helhed.

2) Søgning og overvejelse af alternativer

Her begynder personen seriøst at overveje alternative muligheder i stedet for tilhørsforholdet i kirken. Måske trives vedkommende ikke længere med sin rolle og/eller skifter holdning til noget centralt. Det kan føre til, at personen skifter referencegruppe og begynder at overveje, hvordan det vil være slet ikke at komme i kirken. Der bliver en oplevelse af et tomrum og personen føler sig anderledes. 38 % af Jamiesons informanter oplevede sig skuffede og stillede grundlæggende spørgsmål til troen, teologien og kirken, men følte alligevel ikke, at de kunne gå. 14 fortalte at de planlagde en langsom tilbagetrækning.

3) Grundigere overvejelser i forhold til den afgørende beslutning

Her bryder man op. For størstedelen af church-leavers betyder det en pludselig beslutning forårsaget af en enkelt begivenhed i kirken eller i personens eget liv. Begivenhed fungerer som en mobiliseringsfaktor, så personen finder de indre res-

³⁰ Jamieson trækker på Helen R. Ebaugh, 1988, *Becoming an EX: The process of Role Exit*, University Chicago Press. Ebaugh er tidligere nonne og skriver generelt om opbrud, ikke alene fra en religiøs sammenhæng.

sourcer til at handle og gå. 41 % fortalte, at der var en bestemt faktor, der blev ”tungen på vægtskålen”. Af disse oplevede halvdelen, at det var i kirken det foregik.

3.3 Jamiesons gruppering af church-leavers

Jamieson kommer frem til fire grupper af church-leavers med forskellige karakteristika. Med udgangspunkt i James W. Fowlers trosstadier begrundet han, at det at være i en af nedenstående grupper, også er udtryk for at være i en fase i sin trosudvikling. Nogle forbliver i en fase og når måske aldrig videre til den næste fase. Ikke alle behøver at forlade sin kirke for at komme videre på trosvandringen, men hvis en kirke ikke skaber et befordrende miljø for sine medlemmer, så de tilskyndes til fortsat trosudvikling og til at komme videre til næste fase, vil det ofte betyde, at de, som bliver i kirken, ikke vokser videre til større åndelig modenhed, og de, som af en eller anden grund er motiveret til at komme videre, forlader kirken. I parentes bemærkes det, hvor mange af Jamiesons informanter, det viste sig at tilhøre de enkelte grupper på interview-tidspunktet.

1) Desillusionerede efterfølgere (19 af 107 personer)

Deres tro og trospraksis er stort set den samme, som de havde, før de forlod kirken. De stiller ikke spørgsmål, men betragter troen som en selvfølge. De står fri-modigt ved deres tro og bruger skriftsteder som begrundelse for deres overbevisninger. De brød med kirken, fordi den havde ændret sig og/eller de var blevet skuffet, og de var afklaret i deres beslutning om at gå. Deres skuffelser er fortsat centrale for dem. De har som oftest en favoritunderviser eller -prædikant, som de foretrækker at lytte til.

2) Reflekterende i eksil (32 af 107 personer)

Denne gruppe stiller spørgsmål vedrørende læren, troen og trospraksisen, og det gælder også essentielle elementer i deres tro, som f.eks. *hvem er gud?* De reflekterer til stadighed over kirken, deres eget trosliv, og hvor de mon er på vej hen. De kritiserer kirken for at være langt fra hverdagslivet og samtiden, og de er ikke længere tilfredse med enkle svar, men ønsker at tro og virkelighed integreres. De reflekterende i eksil er meget bevidste om realiteter, som de ikke fandt, at tidligere overbevisninger kunne rumme. Endvidere er de i reaktion, således at de fortsat reagerer på, dvs. handler afhængigt af, den tro og praksis, de havde i kirken, men

nu sker det som modreaktioner. De reflekterende i eksil finder ingen glæde i troen og piller den fra hinanden, men netop dette får dem til at reflektere over, hvad de selv står for. Troens forskellige elementer afprøves og sorteres og bliver gjort til den enkeltes egne, forkastet eller lagt til side under kategorien *det ved jeg ikke*. Tidligere var forholdet til troens indhold mindre afklaret og bevidst, idet mange af troens delelementer var blevet accepteret som en del af *hele pakken*, man godtog, da man valgte at være med i en bestemt kirke. De reflekterende i eksil har udviklet en ny tillid til egne følelser og egen intuition.

3) Opdagelsesrejsende i transition (26 af 107 personer)

Denne gruppe er kommet igennem den reflekterende fase, og efter en dekonstruktion af deres tro, er de beslutsomt og bevidst nået frem til en rekonstruktion og et nyt ejerskab. Deres tro kan fortsat indeholde elementer fra kirken, de forlod, men nu er disse gjort til deres egne. De nye overbevisninger, som er blevet inkorporeret i deres tro gør imidlertid, at de føler sig anderledes og fortsat ikke oplever, at de hører hjemme i kirken, de gik fra. De er åbne for andre holdninger og anderledes måde at tro på - nogle få bevæger sig over til en mere alternativ tro og væk fra den eksplicitte kristne. For nogle sker denne udviklingsproces igennem teologisk og filosofisk refleksion og/eller megen debat. De er ikke længere optaget af kirken og de problematikker, de forlod, men af egen trosvandring, og hvad der ligger foran.

4) Integrerede, der fandt vej (30 af 107 personer)

Denne gruppe har fundet en vej videre for deres trosvandring og er optaget af at integrere troen i livets mange facetter. De har det personlige ejerskab i forhold til troen, og de er bevidste om egne dybere personlige forhold, som de behøver at forholde sig til. Endvidere er de rummelige overfor anderledes tænkende, og reflekterer fortsat over egen tro og går ind i åbne diskussioner. De besidder nu en stærk tro, som de kan sætte ord på, og de kan fortælle om den evaluerings- og refleksionsproces, de har gennemlevet, og hvorledes deres tro nu adskiller sig fra tidligere og fra kirken, de var en del af. De opsøger igen kristent fællesskab, og de ønsker at give deres bidrag. I kirken ønsker de, at der bliver et stærkere fokus på spiritualitet end på evangelisation, f.eks. med stilhed og meditation.

Kapitel 4

Nogle danske church-leavers' historier

4.1 Introduktion

Nedenstående uddrag af livshistorier er fremkommet via semistruktureret og eksplorerende forskningsinterview. Den metodiske tilgang til de her indsamlede data har været fænomenologisk-hermeneutisk, idet det har drejet sig om *forståelse* for den enkeltes åndelige udvikling i forbindelse med opbruddet fra kirken, snarere end at søge en *forklaring* på, hvorfor den enkelte har forladt kirken, hvilket dog alligevel indgår i den enkeltes fortælling. Det undersøgte fænomen er de enkelte personers trosvandring i forbindelse med, at de bliver kirkeløse.

Den enkelte informant har fremstillet sin proces narrativt. En historie, som fremkommer, ved at en person fortæller fra sit liv, bliver sammensat på baggrund af den reflektive proces personen har gennemlevet, hvad han anser for væsentligt på nuværende tidspunkt, og til dels også ud fra de spørgsmål, interviewereren stiller. I forhold til den samlede virkelighed er historien således en konstruktion, og den videre databearbejdelse er begrænset af denne. Jeg har i mit arbejde modtaget informanternes fortolkning af virkeligheden. Min fremstilling er dermed min fortolkning af informantens fortolkning af virkeligheden, og begge disse fremstillinger er præget af refleksivitet og selektion. Her er der derfor tale om en dobbelt hermeneutik.³¹ Jeg har specifikt lyttet efter og forsøgt at genfortælle beretningen om informanternes trosudvikling, som de har fremstillet den i deres overordnede historie om church-leaver-processen. Når en person reflekterer og fortæller sin historie, fremkommer nye erkendelser, som kan have indflydelse på perspektivet på beslutninger i fremtiden, og de påvirker også sindsstemningen³². Mine informanter har alle givet udtryk for, at de satte pris på den refleksion, som interviewet

³¹ Coleman, Simon's begreb i bogen *The Globalization of Charismatic Christianity*, 2000: 5

³² Stromberg, Peter G., 1993, *Language and Self-transformation – a Study of Christian Conversion Narrative*, Cambridge University Press, Cambridge, s 15 uddyber, hvorledes fortællingerne for den enkelte både er meningsskabende og handlingmotiverende. Mattingly, Cheryl, 1998, *Healing Dramas and Clinical Plots – the Narrative Structure of Experience*, Cambridge University Press p 69 taler om, hvordan socialt liv, set i et narrativt perspektiv, primært handler om at blive til (*becoming*).

gav anledning til, men de fandt det udfordrende at finde et for dem selv tilfredsstillende og klart sprog for deres spiritualitet og gudsbillede.

Før interviewet blev den enkelte informant orienteret om projektets overordnede fokus: Udviklingen af det personlige gudsforhold i forbindelse med opbrudsprocessen. Fowlers trosstadier har dannet teoretisk grundlag for interviewguiden, således at disse troshistorier har kunnet samordnes, sammenlignes og analyseres. Fortællingerne er opstillet, så den, der foregår, på et mindre kompliceret stadie står før den på et mere kompliceret. Således gives også indblik i progressionen i trosudviklingen over tid.

Informanterne har ønsket at være anonyme og nævnes derfor ikke ved deres rigtige navne. Deres identiteter er således slørede, også af hensyn til alle som historierne måtte implicere, og som informanterne på ingen måde har ønsket at udstille. Således er de menigheder, der nævnes her, ikke dem, hvor tingene faktisk er foregået, og enhver parallel er utilsigtet.

4.2.1 Jespers fortælling

Jesper er 45 år og har et godt job i IT-branchen. Han er uddannet indenfor Informationsvidenskab, gift og har 3 børn. Som Jesper selv udtrykker det, er han "født ind i" en af de største menigheder i Pinsebevægelsen i Danmark. Hele sin opvækst blev han af sine forældre opmuntret til at komme der. Her fik han sin vennekreds og som 13årig blev han døbt og medlem af menigheden. I dag er Jesper ked af, at han ikke udviklede venskaber med sine skolekammerater, som han ikke måtte besøge, fordi han skulle være sammen med sine venner fra kirken i stedet for. Ved en gensynsfest for nylig havde Jesper imidlertid en pragtfuld aften sammen med sine gamle skolekammerater.

Det var altså ikke de ufatteligt farlige ikke-kristne, som jeg for alt i verden skulle omvende, men ellers ikke have noget med at gøre. Sorgen er, at jeg føler mig manipuleret med. Jeg skulle fremstille noget, som jeg ikke var, og der var slet ikke nogen, der lyttede til mig, og hvad jeg havde lyst til [i kirken], fordi der var en så stram definition af rigtigt og forkert.

Som 15årig havde Jesper en oplevelse, der udfordrede hans forståelse af, hvad det vil sige at være kristen. Han var i en folkekirke for at spille, da han er en meget dygtig guitarist. Præsten afsluttede koncerten med at sige noget 4-5 min., og han fortalte så levende om Gud, men ved kaffen bagefter røg han pibe! Jesper fortæller, at dét kunne han slet ikke få til at passe sammen, og hans verdensbillede krakelerede. Han troede ikke, at folkekirkepræster var rigtigt troende. Da han kom hjem og fortalte om det til sine forældre, sagde de, at han måtte have mødt en undtagelse. Men denne præst havde jo også røget pibe? Dette burde ikke have været så stor en oplevelse, som det var, og Jesper mener, han skulle have haft syn for kristnes forskellighed.

Allerede som helt ung oplevede Jesper, at han skulle passe ind i en ramme i kirken. Både forældre og menighed formidlede regler i stedet for gudsforhold, synes han. I kirken var der dog en ungdomsleder gennem mange år, som lagde stor vægt på, at man havde et personligt andagtsliv, men Jesper gad altså ikke stå en time tidligere op om morgenen for at læse i Biblen og bede. Han vidste ikke, hvad det skulle gøre godt for. Det kunne han godt have dårlig samvittighed over, for de andre gjorde det vel, men i dag tynger det ham ikke. Ægte gudsoplevelser, synes Jesper ikke, han oplevede i kirken. Dér blev gudsforholdet afspejlet i ydre følelser i gudstjenesten, f.eks. at gå til forbøn og bryde grædende sammen eller at begynde at grine. Jesper følte sig anderledes og oplevede ikke, at hans form for spiritualitet blev anerkendt.

Mine ægte gudsoplevelser har jeg fået, når jeg har været alene. F.eks. i musikken, specielt den klassiske musik. I musik har jeg oplevet en skønhed, en smerte, alt muligt, som jeg relaterer til, hvad skal man sige? Nogle følelser som afspejler mit gudsforhold. Når jeg har læst i Biblen, så er der nogle ting, der har ramt mig. Det er ikke mit intellekt, der har ramt mig, men der er et billede af Guds kærlighed, et billede af det Jesus gjorde, som rammer mig helt uafhængigt af kirken, en ægte gudsoplevelse, en følelse af at være elsket på trods. I menigheden var det følelsen af at være elsket på grund af. Min anerkendelse lå i, hvad jeg kunne præstere. Der var ingen, som spurgte om jeg følte, at jeg tjente Gud.

På sin arbejdsplads oplever Jesper, at han bliver behandlet meget mere kompetent end i menigheden, hvor ledelsen, efter hans mening, ikke var tilstrækkeligt kompetent, men mangelfuld. Ofte blev de organisatoriske udfordringer retfærdiggjort som åndelige problemer. Han fandt det svært at finde sammenhæng mellem de to

verdener, som hverdagen og kirken hver især repræsenterede. I kirken var kvaliteten bare ikke god nok: Sangen og musikken var for banal og ensformig, og forkyndelsen indeholdt alt for meget overflødig. Der burde være blevet lagt mere vægt på ærlighed, integritet, gennemtænkhed og relevans. Derfor var kirken ikke et sted, hvor Jesper havde lyst til at tage sine kolleger med hen, og det finder han meget beklageligt.

Jesper har stor respekt for Bill Hybels, som leder en stor menighed i Chicago. Denne menighed har tilsyneladende udviklet sig og oplevet stor tilgang, fordi man tog udgangspunkt i omgivelserne og de mennesker, som man ønskede at nå, frem for at se kirken som et ”system”, hvor den enkelte må se at finde sin plads.

Da Jesper og hans kone valgte at forlade menigheden for nogle få år siden, var de sammen involveret i noget menighedsarbejde, som netop rettede sig mod kirkefremmede. Dette havde Jesper drømt om i mange år. Nu begyndte han at se på menigheden udefra i stedet for indefra og overvejede, hvorfor han egentlig gjorde det, han gjorde. Han fandt at det, han havde troet, var Guds vilje, slet og ret var menneskers idéer og projekter, og han oplevede sig som ”en brik i en maskine”.

Man går meget op i, at Gud taler til os i dag”, siger Jesper. ”Jeg synes, at man knytter Guds vilje utroligt meget sammen med det at skulle have nogle ting gjort i menigheden. Man kører meget snævert i forhold til Guds ledelse. Og i virkeligheden er det ikke et gudsbillede, man formidler, men et menighedsbillede. Gud flyttes fra at være Gud til at være en, som man bruger til at få mig til at gøre nogle ting, som andre i menigheden har gavn af – man bruger Gud til at retfærdiggøre sin egen/ledernes/forstanderens dagsorden....Folk stillede sig op og sagde, at Gud havde talt til dem om dit, og Gud havde talt til dem om dat....Når man ser det i bakspejlet, hvis det virkelig var Gud, der talte i alle de der situationer, hvorfor er det så gået, som det er gået?

Jesper satte spørgsmålstegn ved mange af de ting, han havde foretaget sig i menigheden gennem årene, og spurgte sig selv: ”Hvorfor bruger jeg så meget tid på det? Hvorfor bruger menigheden det ikke? Hvor er opbakningen til det, jeg foretager mig, fra menighedens ledelses side?” Det, der foregik, kunne han ikke længe kalde særligt kristent eller åndeligt. Det var en ”forretning” eller noget almindelig ”projektarbejde”, og han mistede tilliden til ledelsen.

Jesper bebrejder ikke direkte sine forældre for den opdragelse, han fik. Som før i tiden diskuterer han fortsat menighed og gudsforhold med sin far, f.eks.: Hvordan ville menigheden se ud, hvis vi virkelig troede på det, vi siger, vi tror på? I dag taler Jesper mindre om, hvad han skal gøre for Gud; det handler mere om, hvem og hvor stor Gud er, og hvad Jesper selv har lyst til. ”Gud og jeg er i fællesskab ved at finde ud af, hvad jeg har lyst til”, siger han og fortæller, at han er kommet mere i kontakt med sig selv og ser livet i et større perspektiv – evigheden begynder her. Når han taler om at leve mere, som han har lyst til, bekymrer det ham dog fortsat, om andre tænker, at han så ikke lever efter Guds vilje.

Jesper stræber efter at få normale relationer til mennesker, som er kirkefremmede. Efter han forlod kirken, har han haft langt bedre samtaler end tidligere med sin søster, som gik fra kirken for år tilbage i forbindelse med en skilsmisse. ”Hende har jeg nogle meget sjove gudssamtaler med, hvor jeg tidligere bare forsvarede ”systemet” (kirken).”

Hele tiden har Jesper haft en dyb overbevisning om, at Gud var anderledes end formidlet i menigheden. Samtidig med, at han fokuserede på det, som han burde gøre i menigheden, bevarede han en dyb respekt for Gud, og at ”Gud er Gud, og livet er livet”, som han selv siger det. Når der skete svære ting for gode eller uskyldige mennesker, overlod han det, som han ikke kunne forstå, til ”bossen” (Gud). Men Jesper savnede, at der var nogen i kirken, som spurgte: ”Jesper, hvordan har du det?”, nogen som tog udgangspunkt i det enkelte menneske i stedet for i nogle mål, der skulle nås.

Jeg kan se, at i meget af mit liv, har jeg foretaget valg under hensyntagen til menigheden, f.eks. karrieremæssigt kunne jeg have været mere, end jeg er. Allerede inden mit uddannelsesforløb bruger jeg al min fritid indenfor menigheden, hvor der prædikes kald og tjeneste. Jeg justerede mine ambitioner, så jeg kunne passe min tjeneste i menigheden.Menigheden gjorde Gud til min arbejdsgiver, én, jeg skulle gøre noget for, for at være god nok.

På et tidspunkt tog Jesper sammen med sin kone et ophold på UMO (Ungdom med Opgave/Youth with a Mission) i New Zealand. Her oplevede Jesper det, som om Gud talte til ham og sagde: ”Jesper, jeg er din far. Jeg er ikke din arbejdsgiver!” Dette blev meget afgørende for hans efterfølgende refleksion over menigheden og hans engagement der. I dag oplever Jesper, at han er kommet over føle

sig så forpligtet i forhold til fællesskabet i menigheden. Han føler, at han har gjort op med sin tidligere forståelse af, at man altid skal gøre noget for Gud. Guds vilje var noget, man knoklede for at finde frem til, men nu oplever han det mere afslappet, og siger: ”Gud er så meget større, end hvad, jeg lige kan sidde og søge mig frem til som Guds vilje.” Grundstenen til den mere hvilende tilgang blev lagt, da Gud talte til ham om, at Han er hans far. Siden er Jesper også selv blevet far, og når han ser på far/søn-forholdet, har han svært ved, at få det til at passe med det gudsbillede, som han er vokset op med i kirken.

Jeg er da hamrende ligeglad med det, han [min søn] gør for mig....han kan ikke gøre noget, der får mig til at elske ham mere. Men det, kan man sige, er i modstrid med det, som man blev fodret med: du skal høre Guds vilje, og så skal du handle ud fra den. Jo mere umuligt det ser ud for dig, så er det nok en bekræftelse på, at Gud er med i det, og at Gud har talt til dig...i virkeligheden ser det ud til at livet går ud på noget helt andet: At have det godt med sig selv, sin Gud, sin familie og sine omgivelser og opføre sig ordentligt i de relationer, man får. Og så leve sit liv i taknemlighed og i troen på at man er god nok, at man er elsket, og at det, Jesus gjorde ved at dø og opstå og frelse mig, er godt nok. Jeg sidder nu og venter på, det, jeg vil få ekstremt lyst til at gøre, det, der ligner noget, Gud leder mig til, men indtil det kommer, så hedder det altså *god vin!*

Da Jesper og hans kone forlod kirken, valgte de at flytte fra storbyen til en mindre by, hvor der også er en Pinsekirke. Jesper' kone er medlem, men det er Jesper ikke. Tidligere betalte han via en forpligtigelseserklæring en del af sin indkomst til menigheden, men nu ønsker han i stedet at støtte mere missionsorienterede formål. Derfor har han heller ikke meldt sig ind i den lokale pinsemenighed. Han kommer der ca. hver anden søndag og kan fortsat ikke forestille sig at opsøge et andet kirkesamfund end Pinsebevægelsen. Han mener ellers, at han mere ville passe ind hos Baptisterne.

Jesper kan ikke overskue at engagere sig i kirken p.t. Under vores samtale kommer en lovsangsleder fra den lokale Pinsekirke og spørger Jesper, om han vil spille til lovsangen i kirken den følgende søndag, for der er ikke andre, der kan. Jesper har gjort dette masser af gange. Han svarer, at han lige skal tale med sin kone om søndagsplanerne. Da lovsangslederen er gået, fortæller han, at han virkelig håber, at han ikke kan, for han har bare ikke lyst, men han vil heller ikke skuffe lovsangslederen. Hun kunne have spurgt ham om at spille i mange andre sammenhænge, og så ville han uden videre overvejelse have sagt ”ja”, men ikke til dette. Jesper

kan ikke rigtigt finde ud af, hvad der er på spil i ham, for han oplever sig i en spænding mellem, at han ikke burde sige ”nej”, og at han slet ikke har lyst.

I dag oplever Jesper at være i et tomrum, og fremtiden virker uklar m.h.t. menighed og tjeneste, men han oplever fortsat et kald indenfor det at kommunikere og formidle evangeliet. Han føler, at han er i en livskrise og længes efter at være engageret i noget meningsfuldt, men han kender ikke vejen dertil.

4.2.2 Jesper iflg. Fowler: Fra *den loyale* til *den kritiske*

Jesper befinder sig i en loyalitetskonflikt. På den ene side er han kritisk overfor Pinsebevægelsen, hvad angår ledelsesstilen, og forskellige aspekter af kulturen, som f.eks. at fællesskab ofte er det samme som arbejdsfællesskab, hvor den enkeltes anerkendelse knytter sig til engagement og ”tjeneste”. På den anden side kan han ikke forestille sig at forlade ”familien”, selvom han oplever, at han egentlig mere passer ind hos baptisterne, og han længes fortsat efter at bruge sine evner i tjeneste med at formidle evangeliet på en eller anden måde. Set i forhold til Fowlers trosstadier, ser vi altså her, at Jesper befinder sig i en udviklingsproces mellem *den loyale* og *den kritiske*.

I mange år prioriterede han det højere at anvende sine evner og være i menigheden end at satse på sin karriere. Han har også deltaget i aktiviteter, som han egentlig ikke brød sig om, fordi han accepterede, at sådan gjorde man nu engang i sammenhængen. Men i tiden, før han forlod kirken, blev han sig bevidst, at han faktisk var uenig med de ledere (autoriteter) og den konformitet, som han i mange år havde accepteret. I stigende grad kom han i kontakt med sit autonome standpunkt og blevet overbevist om, at det, der foregik, konfliktede med hans værdier, hvilket også er et udtryk for, at hans bevægelse væk fra at være den loyale til at være den kritiske. Jesper tog konsekvensen og valgte at bryde op. Han er kritisk overfor sang- og musikstilen samt de ritualer og praksiser, der menes at bære et særligt indhold i forhold til oplevelsen af Guds nærvær i menigheden. Han har altid oplevet sig anderledes, fordi han oplevede Guds nærvær på andre måder, men i dag er han overbevist om, at der ikke er noget galt med ham. Jesper finder det svært at sige ”nej” til konkrete forespørgsler i menigheden, som f.eks. at spille til lovsangen, men han er blevet bevidst om nogle af sine egne grænser og er begyndt at reflektere over, hvad der mon er på spil for ham selv. Jespers kritik er

fortsat hovedsageligt udadrettet, og han har brug for tydeligere at se, hvorledes hans egen tro og overbevisninger har ændret sig. Han lægger stor vægt på sin professionelle rolle; det er fortsat fra dette perspektiv, han kritiserer kirkens lederskab, og det er også i forhold til karriere, han virkelig synes, at han har lidt afsavn. Jesper forsøger at opretholde sit selvbillede midt i de ændrede omstændigheder, men hvis han skal være i udviklingsprocessen til det næste trosstadiet som *den oplyste*, må han gennemleve en kritisk selvbedømmelse.

4.3.1 Gittes fortælling

Gitte er 40 år, gift og har ingen børn. Hun er uddannet indenfor Medievidenskab og har de sidste år taget nogle kurser i psykoterapi. Efterår 2005 er hun gået i gang med at læse psykologi. Hun har fungeret som prædikant adskillige år og været indsat i et lederjob et par år, før hun og hendes mand forlod Pinsekirken i København. Gitte boede alene med sin mor til hun var 2 år, så flyttede hendes far ind, men efter lillebror blev født, begyndte faderen at drikke og blev en jaloux og voldelig alkoholiker. Da Gitte var 10 år, blev hendes forældre skilt, og børnene blev hos moderen. Moderen giftede sig igen, og de flyttede til Korsør, hvor Gitte kom i klasse med en kristen pige, som inviterede hende med i byens Pinsekirke. Gittes mor var sikker på, at det nok var en eller andet sekt, hendes datter gik ind i og erkendte først, at det var noget blivende og godt for Gitte, da hun fortsat var troende efter et ophold i Edinburgh som 16-17årig. Gitte fortæller, at hendes familie ellers var socialdemokratiske: ”Vi troede på Anker Jørgensen, vi troede i hvert fald ikke på Gud.”. Gitte oplever, at der var to skridt, som hun tog samtidig, da hun blev kristen: ét i forhold til Gud og ét ind i kirken:

Da min kristne skolekammerat tog mig med til det her juniorarbejde [i Pinsekirken] blev jeg simpelthen så overvældet af det, jeg så, for jeg så familier, hvor der var far og mor, og far og mor de kom hjem hver dag, og de lavede ting sammen. På den ene side så blev jeg så tiltrukket af den her tanke om, at der var én der ville frelse mig, så jeg behøvede ikke at have dårlig samvittighed længere. Selvom jeg kun var de der 12 år, så havde jeg jo også stjålet lidt i butikker og taget lidt fra min mor. Jeg vidste bare godt, hvad det var, når de begyndte at tale om det der hjerte, der var fyldt med synd. Og tanken om, at jeg også kunne få en ren samvittighed, det var jeg bare tiltrukket af. Samtidig med, så jeg bare det der [familiære] liv, som jeg et eller andet sted tænkte: *’Hvis bare jeg kunne være en del af det! Jeg vil give så meget for at være en del af det!’* Så det var en blanding. Jeg følte, at Gud Ham tog jeg til mig,

sådan helt for mig, helt personligt, men kirken den ville jeg bare så gerne være en del af. Det var ligesom to skridt samtidig.

Da Gitte var 17 år havde hun en periode, hvor hun slet ikke kom i kirken, fordi hun syntes, at der var så meget dobbeltmoral, og nogle sladrede og bagtalte. Siden hen oplevede hun, Gud udfordrede hende til at være i kirken, selvom den ikke var fejlfri:

På et tidspunkt følte jeg, at Gud simpelthen talte til mig og sagde: 'Nå, Gitte, nu har jeg simpelthen fulgt dig der, hvor du syntes, du ville gå en tid, nu må du simpelthen følge mig!' Hvor jeg sagde: 'Jamen, Gud, det er så dobbeltmoralsk, og det er så forfærdeligt!' Hvor jeg bare helt havde den opfattelse, at Gud Han sagde til mig: 'Ja, men du elsker dem pga. Kristus!' Hvor jeg sagde til Ham: 'Jamen, det vil jeg!' Hvor jeg måske egentlig tog den beslutning, at kirken behøvede ikke længere at være fejlfri for mig, for jeg ville vælge at elske, pga, at Han elskede først. Og jeg ville vælge at tilgive, for Han havde tilgivet mig først. Og det har så været både en styrke for mig, og så tror jeg også, det har været et problem, fordi jeg i den grad valgte at lukke øjnene sommetider, fordi jeg valgte, jeg vil simpelthen holde op med at dømme, hvor jeg så næsten blev for *large*.

I 1987, da Gitte begynder at læse Medievidenskab flytter hun til København, og det var et kulturchok, for i kirken her var der ikke så meget fællesskab; det drejede sig mere om gudstjenesterne. Den lille menighed, som Gitte kom fra, havde været meget familiær, og der var ikke så store bekendelser som i den store, men en mere jævn og ærlig tro. I den store menighed var der hierarki, syntes hun, lederne var de centrale figurer, og der var meget forskel på folk. Gitte involverede sig dog meget i det kirkelige arbejde i 1991-1992, hvor hun også blev gift. Hun lavede både radio og var med i en lovsangsgruppe. På et tidspunkt begyndte hun at lave menighedsblad, og kom derigennem ind i en tættere relation til en af lederne i kirken.

I 1994 tog Gitte og hendes mand til USA, og i 15 måneder var de, dels på Discipleship Training School (DTS) og dels engageret i UMO. Her oplevede de en organisation, hvor der ikke var forskel på sort og hvid, eller mand og kvinde, og Gitte prædikede m.m., selvom hun var kvinde, og der var flere ting her, som var anderledes end hjemme i Danmark:

I UMO var der bare meget med 'tjenende lederskab', og der var bare meget mere med karakteren og med helliggørelse, det virkede bare helt, helt vildt tiltrækkende på mig, og folk gjorde det ikke for andres skyld, det var virkelig deres eget liv med Gud, der ligesom styrede, hvad de gjorde, og hvordan de gjorde det, det kunne jeg virkelig godt lide. Så da vi blev spurgt, om vi ville komme hjem, syntes jeg virkelig, det var forfærdeligt.

Men Gitte holdt meget af sin leder og respekterede ham, så da han bad hende komme hjem og arbejde på Københavns Kristne TV-kanal (KKR), tog de hjem. Fra 1995-1998 havde Gitte således en ansvarsfuld stilling der, men hun var ikke vild med opgaven. Gitte skulle også rejse rundt i Pinsekirkerne, primært på Sjælland og Øerne, og præsentere KKR. Den tidligere mandlige medarbejder havde prædikeret, når han rejste rundt i kirkerne, hvad skulle man nu gøre, når der kom en kvinde? Efterhånden vænnede folk sig til, at Gitte prædikede, og med tiden blev hun inviteret til at tale ved andre møder og arrangementer. Det var ikke i Pinsekirken, som hun selv var en del af, at hun startede med at prædike, men efterhånden fik hun også talerstolen dér, og på et tidspunkt kom hun med i kirkens leder-team. I efteråret 1999 prædikede Gitte ved et større regionalt møde i Pinsebevægelsen. Bagefter kom der én hen til hende og sagde: "Nu kan jeg vel ikke tale med dig længere, nu er du jo blevet en af de store!" Gitte følte nærmest, at hun mistede sin uskyld, for hun havde troet, at alle var interesseret i hinandens udvikling. Det gik op for hende, "at det gjaldt virkelig om at komme opad, og det var virkelig noget med at træde på hinanden, frem for at stå sammen og tjene sammen". Gitte følte sig pludselig forfærdelig træt. Hun syntes, at hun længe havde bevæget sig op ad bakke som kvinde og i forhold til tjeneste, og denne stræben opad ønskede hun ikke at deltage i.

I 2001 tog Gitte og hendes mand 8 uger tilbage til UMO-basen i USA, hvor de tidligere havde været. Her fik de nogle gode samtaler med en terapeut, som på et tidspunkt spurgte dem: "Hvad er det egentlig i jer, der gør, at I i den grad tillader andre folk at kontrollere jeres liv?" Dette spørgsmål gav virkelig Gitte og hendes mand noget at tænke på. Gitte tænkte tilbage på sig selv som den 12årige pige, der havde fået øje på familierne i kirken, og det gik op for hende, at hun havde været villig til at betale hvilken som helst pris for at være med af dem. Problemet var, at det var tippet over, for det, Gitte fik ud af det, stod ikke i forhold til det, hun investerede, og nu var hun ved "at knække halsen" på det. Hun indså, at lederen i kirken efterhånden var blevet som en far for hende, en autoritet.

Jeg har aldrig rigtig set Gud i mennesker, men jeg tror, at jeg sommetider ledte efter forældre, og det fandt jeg i lederen og hans kone, de tilbød mig noget. Vi kom med til deres familiefødselsdage og søndagsmiddage, og vi var med i deres liv, og det vi betalte for det, det var 100% loyalitet....det gjorde ondt at opdage, at min leder ikke forstod, at man godt kunne elske ham uden at være enig med ham....Det var hårdt lige pludselig at blive seende, og at se ham i et andet lys.

I løbet af opholdet i USA besluttede Gitte og hendes mand, at ca. 1 år senere ville de forlade kirken, men først ville de træne nogle til at overtage de ansvarsområder, som de havde. Gitte tog en beslutning om, at hun ikke mere ville kontrolleres, hun ville lære at sætte grænser, og det blev besværligt i samarbejdet, da de kom hjem, fordi hun ikke længere sagde ”ja og amen” og forsvarede lederens initiativer og holdninger, som hun plejede at gøre.

Det gik pludselig op for mig, at for ham var der lighedstegn imellem 100% loyalitet og kærlighed, og det havde jeg egentlig adlydt, uden at være bevidst om det....jeg begyndte at sige fra.

Det der gjorde, at Gitte og hendes mand besluttede sig for at forlade kirken var både kontrol, manipulation, nepotisme, hierarki, uretfærdighed og manglende varme i fællesskabet. Men dette var bare vægtlodder, som fik balancen til at tippe, for Gitte havde længe været i en reflekterende proces og indset, at meget af det, som hun havde fulgt, ikke var Gud. Hun havde fulgt idealet og drømmen om en familie at høre til i, en drøm som hun var villig til at betale en alt for høj pris for. Men som da hun blev troende som barn, oplevede hun også her, at Gud og menigheden var to forskellige ting. Hun forlod kirken, men dette ændrede ikke hendes kærlighed til Gud. Gud, og det at kende Gud, blev ikke truet, for det lå et andet sted inde i hende, og det oplevede hun fantastisk.

Da Gitte og hendes mand forlod kirken i 2002, oplevede de, at de var nødt til at lægge fysisk afstand til Pinsebevægelsen, og de flyttede udenlands, hvor de blev et par år. De var trætte, men efter 5 måneder skulle de bare i kirke, og Gitte gik efter at få det samme tætte familieforhold til nogen igen. Efter nogle få uger kunne Gitte bare ikke holde ud at være i kirken, for hun genkendte noget: Folk holdt hinanden i skak, og de skulle helst klæde sig og opføre sig nogenlunde ens. Men Gitte fik dårlig samvittighed, for ”en kristen bør jo gå i kirke”. Hun følte sig skyldig, og så fulgte også en længere sorgproces uden et kirkeligt tilhørsforhold.

I flere perioder orkede Gitte heller ikke at læse i Biblen, for hun var vant til, at når hun læste i Biblen, var det ikke for hendes egen skyld, men oftest fordi hun skulle have noget at give videre i prædiken eller undervisning. Hun blev okay med ikke at læse, men efter en tid fik hun lyst til at læse i Biblen igen. Siden erkendte hun, at hun kom fra en evangelisk-fundamentalistisk sammenhæng, hvor folk brugte Biblen som en slags facitliste i forhold til livet, og så orkede hun igen ikke at læse. Sådan gik det frem og tilbage. Men en dag var der en, som fortalte, at han oplevede Biblen som en familiebog, hvor man kan lære dem at kende, som man i troen er i familie med, og den er god at blive klog af. Så tog hun igen fat på bibellæsningen, og pludselig blev noget vakt til live i hende, for den gav hende lyst til at gøre gode ting og lære Gud bedre at kende. Gitte oplevede Biblen, som en smuk kærlighedsbog og ånden i Biblen forandrede sig virkelig for hende. Paulus havde skabt for mange problemer i hendes liv, syntes hun, så hun valgte at læse alt det med Jesus, for at få reduceret sin tro til det mest essentielle: Den der tro, at ”jeg elsker Gud, og jeg elsker min næste.”

Som damefrisøren, der bliver overfølsom, for de kemikalier hun rører ved, oplevede Gitte, at der var noget, som hun bare ikke kunne holde ud. Pinsekirken, som hun havde været en del af, var ret inspireret af Trosbevægelsen. At ”Gud ønsker at velsigne sine børn....Gud vil velsigne MIG, jeg er en kongesøn, jeg har rettigheder” var blevet centrale læresætninger. Der var sket en ophobning, noget var blevet for meget og usundt, og Gitte kunne ikke længere tåle det.

....det er giftigt for kroppen [menigheden], at være fokuseret på velsignelse....Påvirket af den tidstendens der er, så blev det selvrealisering, det blev bare i kirken, det blev åndelig selvrealisering. Og vi mistede forståelsen af, at i den her verden er der faktisk modgang....jeg kunne simpelthen heller ikke tage den overfokusering på helbredelser og mirakler og tegn, og det gik op for mig, at der var simpelthen virkelighedsflugt i det. Det var lige som om: ’Jeg vil ikke lære at leve med, at vi skal dø, at vi skal have sygdomme, at vi kan have psykiske, fysiske, åndelige, økonomiske og relationelle problemer, og vi støttede folk i at flygte fra at leve i den her verden i stedet for at forstå, at vi er sat i den her verden....man var fokuseret på at stå og vente på sit eget mirakel. Da tænkte jeg, vi skyder forbi, hvis vi gør os selv til centrum i vores teologiske/åndelige virkelighed, for det har aldrig nogensinde været meningen, at jeg skulle være centrum, der har vi simpelthen flyttet hele det der fokus, så det er blevet skævt.

Gitte oplever at kirken hun kom i, var meget påvirket af Trosbevægelsen, og disse tanker var derfor ret forankret i hende, og hun oplever sig fortsat ikke færdig med at få gjort op med denne indflydelse.

I processen har Gitte også oplevet, at hendes gudsbillede forandrer sig. I kirken, synes Gitte, at der var et billede af Gud som en automat. Nu oplever hun Ham som sin far, og som centrum for sit liv.

Hvis jeg er i centrum af mit univers, så bliver Gud jo den magt, der skal stå til rådighed for at gøre mit liv behageligt, fordi det er, jo, det, Han lover. Jeg skal ikke være syg. Jeg skal ikke mangle noget. Jeg skal have nok til al god gerning, og Han er min 'provider'. Og Han er min læge, og Han er det hele. Derfor bliver Gud bare én, der skal sørge for, at jeg har det godt, i stedet for at Gud er centrum i mit univers, og jeg kan ikke andet end bøje mig for Ham, for jeg ser, hvor lille jeg er i forhold til Ham. Og så bliver det pludseligt ufatteligt....når jeg ser, hvor stor Han er, at Han har fået øje på mig, at Han har en længsel efter mig....så bliver jeg barnet, der har min tryghed i, at der er en forælder, som er i stand til at skabe tryghed og skabe rammer....så jeg kan faktisk læne mig tilbage og sige: 'Pyha, det er ikke mit ansvar!' Mit gudsbillede nu: Han er meget større. Det sætter jo også evigheden i et andet perspektiv, for jeg er slet ikke i tvivl om, at Han giver mig det, jeg længes efter, det er bare ikke lige her....at i stedet for, at alting forandres her og nu, så netop det, at der sommetider er svære ting, men at Gud er lys inden i en, det bliver meget mere værdifuldt. Det er ligesom at bære en skat med sig og vide, at der er en ild, der brænder: Jeg er stadig en del af evigheden. Så på en måde føler jeg mere, at Han bliver Evighedens Fader, at det skaber nogle nye dimensioner for mig....og det at vide, at der er nogle andre måder at gøre tingene på, det gør Ham også mere mystisk....det er mere dybt....meget mere overvældende, end jeg kan fatte og forstå, for så bliver Han nok mere den, jeg bøjer mig for, end Han har været i lang, lang tid....

Det at bede er også blevet anderledes for Gitte. Før i tiden følte hun, at hun havde 1000 ting, som hun skulle huske at bede for. Hun mødte ind på arbejdet i kirken tidligt, så hun havde tid til at bede og læse i Bibelen om morgenen fra kl. 7:00-8:00, før hun begyndte arbejdsdagen, nu oplever hun, at det er meget anderledes:

Det er meget mere mig og min Gud, der taler sammen, og det er meget mere bare spredt ud, så det er meget mere mig, der bare går og snakker med Gud i hverdagen.

I starten, da Gitte sørgede over tabet af menighedsfællesskabet, begyndte hun på et tidspunkt at lave åndedrætsøvelser, for hun tænkte, at det bruger de i yoga, og jeg har brug for at fokusere. Efterhånden blev det til en slags ”Jesusmeditation”, selvom hun først fandt ud af, hvad det er, 1 års tid senere. (Man beder gentagende: ”Herre, Jesus Kristus, forbarm dig over mig, synder” og lader det følge ens vejrtrækning.) Igennem denne praksis fandt hun fred og ro. Så læste hun ”Natten er mit Lys”, som er inspireret af Johannes af Korset, skrevet af Wilfrid Stinnisen, som er karmelit. Det hjalp hende til ikke at flygte fra det, som hun oplevede, var en nat i hendes liv, men i stedet prøve at finde ud af, hvad hun kunne se i mørket, og hvor Gud var for hende der. Det hårdeste i denne periode, var dog selverkendelsen, som fulgte.

....at stå ansigt til ansigt med, hvor arrogant jeg havde været i min teologi og i min verdensopfattelse, for jeg havde virkelig været overbevist om, at den Pinsekirke, jeg kom i, var verdens bedste kirke, og vi havde set lyset. Vi havde faktisk mere åbenbaring end nogen andre.

I dag stræber Gitte efter, at få lagt den arrogance bag sig som, hun oplevede, prægede Pinsebevægelsen. Hun oplever, at det stadig er en udfordring ikke at dele verden op i dem/op Hun ønsker heller ikke at føle, at hun er kommet længere end dem, som fortsat er i menigheden, for hun ved jo ikke, hvor de kommer fra, og de har det nok fint med at være, hvor de er. På et tidspunkt sidder Gitte til en gudstjeneste i en anglikansk lignende kirke, hvor gudstjenesterne er meget anderledes end i en pinsekirke. Det går op for hende, at hun havde været berøvet billedsprog i forbindelse med sin gudsdyrkelse.

Sådan et stykke inde i gudstjenesten kom processionen ind bærende Guds Ord, og der var røgelse foran. Så kom 3 messedrenge, så kommer 3 præster, og den ene bærer Guds Ord. Så rejser menigheden sig op, og de bærer Guds Ord ind *midt* i kirken, ikke op til alteret, men ind *midt* i kirken. Så begynder den ene præst: ’Dette er Guds Ord, ja, dette er Guds Ord’, og så siger han et eller andet om, at det skal være *midt* i forsamlingen, *midt* i kirken, og jeg kan huske, at jeg stod simpelthen bare der og tænkte: ”Wow!, hvor det pludselig går op for mig, at jeg har været berøvet billedsprog....Jeg følte mig mere og mere tiltrukket af denne anglikansk lignende kirke, men også den katolske kirke, fordi jeg følte, at der igen blev malet billeder af Gud, noget mystisk, noget uudgrundeligt....jeg følte nærmest loftet blev løftet igen og igen, og hver gang var der en endnu større himmel over mig....Og så Langfredag var vi i en katolsk kirke, hvor man bærer korset ind og begynder at tale om korsets plads, og hele kirken trækker op for at røre ved korset

eller kysse korset, og præsten siger: 'Bare kom, bare kom, rør bare ved korset! Og hvor jeg tænker, at der bare er en symbolik, som....rammer mig et eller andet sted, som egentlig er dybere, end jeg sådan har været vant til, og som jeg simpelthen bare har respekt for. Og derfor tror jeg simpelthen bare, at jeg har fået respekt, som jeg aldrig har haft før, for andre traditioner. Og jeg skammer mig over, at jeg ikke har haft den, men jeg elsker, at jeg har fundet den.

I dag er Gitte også interesseret i miljøet, hvilket hun slet ikke forholdt sig til tidligere. Og hun har bitterligt fortrudt, at hun ikke gav tydeligere udtryk for sine holdninger, da hun var i menighedens ledelse. Det betød at hun blev identificeret med holdninger, som hun dybest set ikke havde. Man havde alle de rigtige svar og vidste, hvad man mente om homoseksuelle, abort og genmanipulation, og man var ret fordømmende overfor folk, der tænker anderledes. Gitte oplevede, at Gud allerede havde talt til hende, om sin kærlighed til de homoseksuelle, da hun studerede sammen med nogle på Medievidenskab. Efter Gitte og hendes mand flyttede til udlandet, begyndte hun at bede om, at de måtte få nogle homoseksuelle venner, og det fik de. Og de blev rigtig gode venner og brugte megen tid sammen. "Kærligheden er større end moralen!" siger hun, og fortæller, at hun oplever, at hun også har flyttet sig helt vildt politisk.

Gitte og hendes mand ønskede ikke at udlevere dem, som de havde stået sammen med i ledelsen af kirken. Derfor oplevede de ikke, at de i Danmark havde nogen, som de kunne gå til og tale opbrudsprocessen og frustrationerne igennem med. Under opholdet i udlandet fandt de heldigvis sammen med andre church-leavers, og opdagede, at det ikke bare var i Danmark, at folk var i gang med at forlade evangelikale og karismatiske kirker. Den første gruppe af church-leavers, som de mødtes med over 1 år, bestod af 12 personer, som alle var gået af forskellige årsager. De mødtes én gang om ugen og spiste, sang og talte sammen og støttede hinanden. Her oplevede Gitte, at det meget var den følelsesmæssige side, som blev bearbejdet. Efterfølgende forsøgte Gitte og hendes mand at komme i en Vinyard-menighed, men de var endnu ikke parate til at være i en kirke. De blev af en psykolog, som underviste på et kursus, Gitte deltog på, inviteret med i en anden church-leaver-gruppe, som kun bestod af ledere.

Han havde selv været kirkeleder, men han var simpelthen brændt ud. Han inviterede så folk til nogle samtaler, og der begyndte vi at mødes. Det var tidligere menighedsforstandere, pastorer, ledere indenfor den katolske kirkes karismatiske bevægelse, og vi var der. Det var alle mulige ledere også et par kvinder, som havde

været pastorer sammen med deres mænd, indtil de blev skilt, og så var mændene blevet taget til nåde igen, men det var konerne ikke. Det var fantastisk [i denne gruppe], for det kom ikke til at handle om, at vi ikke kunne lide det, som havde været, men hvordan fremtiden så skal se ud. Og der var tro på fællesskab. Og så var der simpelthen så megen varsomhed med at bruge ord, for ligeså snart man siger *menighed*, så smager det simpelthen af det, man har været en del af....og det, der så er interessant, er, at vi sammen sorterede, hvad det er, vi vægter, når vi bruger ord, og hvad det er vi hører, når nogen siger sådan og sådan. Og hvad er det, vi længes efter? Vi var nok 12-14 stykker, og vi mødtes fredag kl. 19:00 og hentede chinese take-away. Og så sad vi der og guffede i os, mens vi snakkede til kl. 01:00 om natten, og det var fantastisk....Vi talte meget om lederskab....om, hvordan man forholder sig til magt....når man har indtaget noget, så vil man gerne bevare herredømmet, og så kommer kontrollen. Man skal finde ud af, at det ikke er ens eget....Hvor ligger det balancepunkt, der går fra at være det sunde, til at det bliver det syge? Jeg tror, egentlig denne gruppe vil blive ved med at mødes, de kunne finde på at komme herover.

I tiden, der er gået, siden Gitte og hendes mand forlod Pinsekirken, har Gitte læst megen anden litteratur end tidligere: Peter Halldorf og andre svenske forfattere³³, som tager fat på kirkefædrene, hvilket har sat ord på dybden i hendes gudsforhold og de menneskelige forhold; en del om det postmoderne, som giver redskaber til at forstå samtiden; buddistisk litteratur; Sartre og andre eksistentialister, som Gitte finder til dels sætter sprog på hendes eget livssyn. Endvidere har hun været i gang med psykoterapien, som har hjulpet hende til at forstå, hvorfor hun lukkede øjnene og ikke sagde fra, og hvorfor hun tillod andre at bryde sine grænser. Gitte finder, at jo mere hun forstår sig selv, jo bedre kan hun også være til stede i det teologiske. I løbet af denne proces, er hun så nået frem til, at hun vil læse psykologi.

Gitte og hendes mand er, efter lange overvejelser om hvor de skulle slå sig ned, kommet tilbage til Danmark foråret 2005. De har valgt at flytte tilbage til København, fordi det trods alt er her, at de har deres familie og venner. Vennerne er primært nogle andre par, som også har forladt Pinsekirken. Dem de forlod i kirken har ikke opsøgt dem, det er, som om de er glemt. Lederen fra kirken og hans kone har de flere gange taget telefonisk kontakt til, mens de var i udlandet, men det er kompliceret, og de har svært ved at rumme, at Gitte og hendes mand ikke

³³ Peter Halldorfs bøger handler primært om spiritualitet (ørkenfædrene, kirkefædrene m.v.). Han leder et lille broderfællesskab og et retrætecenter på Nya Slottet Bjärka Säby v/ Linkjörping, Sverige, hvor han fungerer som medpastor i Pinsekirken. Han er en efterspurgt retræteleder og har startet udgivelsen af Tidsskriftet Pilgrim. Se website i litteraturliste.

bare kommer tilbage til deres kirke. Gitte tror fortsat på menigheden, for hun mener ikke, at man bare kan leve i fællesskab med Gud uden også at have fællesskab med andre troende. Det er imidlertid med bævende hjerter, at hun og hendes mand nu forsøger at komme i en luthersk frimenighed, som rummer det karismatiske, og hvor de har tillid til ledelsen og det, der foregår, men om de bliver der på længere sigt er uklart.

I dag har Gitte mod på fremtiden, men hun oplever, at de sidste års proces har været en stor livskrise. I starten tænkte hun, at hun kunne lige så godt dø. Og det har været en lang og hård proces at nå til det, at skulle starte forfra med en kirke. Hun har overvejet, om hun i det hele taget har kræfter til det. I dag oplever hun sig ved et nulpunkt, men hun er håbefuld.

4.3.2 Gitte iflg. Fowler: Fra *den oplyste* til *den gudelige*

Gitte har forsonet sig med sin historie, og bruger ikke længere sine kræfter på kritik. Hun er nået langt i sin refleksive proces og har indset, hvad det førte til, at hun var villig til at betale en hvilken som helst pris, for at være med i en familie/det kristne fællesskab. Disse selverkendelser er udtryk for at hun har gennemlevet at være den kritiske. Til forskel fra Bjarne er Gitte nået frem til, hvorledes hun nu vil handle, og er dermed mere parat til at gå videre og igen opsøge et kristent fællesskab. Hun ser ikke længere dualistisk på verden, men har været igennem en selvvurdering og en sorgproces i forhold til sin egen tidligere arrogance og dualistiske tilgang til verden (dem/os). Som Bjarne rummer hun også både Gud som immanent og transcendent.

Gitte har også set i øjnene, at hun for at være loyal ikke sagde det lederskab, som hun var en del af, imod, og hun er kommet til erkendelse af, at hun tidligere satte sig selv og sine ønsker i centrum frem for Gud. Således har hun eksamineret egne tidligere holdninger, også de holdninger hun stiltiende gav udtryk for at have, og er sig i dag bevidst, hvad hun har lagt afstand til, og hvad hun vil kæmpe for. Men ikke nok med, at hun med dette er nået frem til trosstadiet for *den oplyste*. Hun forsøger også at rumme og har allerede etableret relationer til mennesker, der tænker anderledes om tro og liv, end hun gør. Hun ønsker ikke at være dømmende, men at se på det enkelte menneske som Gud i sin kærlighed ser på det. Her ser vi et træk af *den gudelige*, men Gitte er sig bevidst, at der fortsat dukker områder op i

hendes liv, hvor hun er præget af et livssyn, der går på, at ”Gud skal velsigne mig!” Generelt set er Gitte afklaret omkring sin trosvandring og har integreret nye spirituelle praksiser i sit liv. Man kan sige, at hun både har gennemlevet en dekonstruktionsfase og en rekonstruktionsfase i forhold til sin tro.

4.4 Guds billede og spiritualitet

Hvad angår guds billede, så hævder alle begge informanter, at de hele tiden var overbevist om, at Gud var større end det som kirken repræsenterede, og at de ikke skulle gøre sig fortjent til Hans kærlighed. Jesper hævder, at han ikke så på Gud som arbejdsgiver, men han engagerede sig alligevel ubevidst i kirken ud fra dette guds billede og oplevede, at det var påtagelsen af opgaverne i kirken, som afgjorde, om man var accepteret i fællesskabet. Han fortæller også, at det var epokegørende for ham at blive far, og at han oplevede Gud tale til sig og sige: ”Jeg er din far. Jeg er ikke din arbejdsgiver!” Både Jesper og Gitte har flyttet fokus i deres liv, fra det at ville *gøre* noget for Gud og være involveret i en eller anden form for tjeneste, til det at fokusere på *at være*. I dag tager de livet mere afslappet, og der er mere ro omkring deres samvær med Gud. Før i tiden måtte Gitte skemalægge sin tid med Gud, fordi hun havde så travlt med kirkelige opgaver. Nu oplever hun, at hun kan tale med Gud hvor- og når som helst, og hun bruger tid på mere meditative bønformer. Jesper oplever sig fri til at gøre mere af, hvad han har lyst til, som f.eks. at være mere ambitiøs omkring sin karriere og drikke god rødvin. For begge to er der således sket et skift fra en spiritualitet, som var knyttet til aktiviteter og tjeneste i menigheden, til en spiritualitet, hvor det nu for dem hver især er noget med, at Gud er en del af hverdagen, og de behøver ikke stræbe efter at gøre en masse for Ham og vinde Hans gunst.

Gitte oplevede, at menigheden repræsenterede *Gud som en automat*, og henviser med dette udtryk til den påvirkning fra Trosbevægelsen, hun har oplevet. Gud skulle sørge for mirakler, oplevelser, velsignelser, og at det gik den enkelte godt. Jesper nævner, at han ikke brød sig om stilen, hvor man gik til forbøn og fik meget følelsesmæssige oplevelser. Han taler om de for store bekendelser, f.eks. når noget blev proklameret som Guds vilje, og det ikke blev til noget. Gitte oplevede, at der udover opfordringen til ”tjeneste” også var en tendens til, at forkyndelse og gudstjeneste og dermed spiritualiteten kom til at handle om, at Gud vil servicere og velsigne den troende på alle måder. Det medførte en antagelse af, at når man

er kristen, så går det hele godt. Begge informanter efterlyser en større ærlighed og åbenhed, og at der bliver mere overensstemmelse mellem det, der foregår i kirken og i samfundet, så det, der foregår i kirken, opleves relevant i hverdagen. De synes endvidere, at Gud er blevet større, end de oplevede Ham, da de var i menigheden. Deres åndelige liv handler nu mere om at være sammen med Gud og finde ud af mere om, hvem Han er, end hvad de skal gøre for Ham, og hvad Han kan gøre for dem.

4.5 Jesper og Gitte iflg. Jamiesons gruppering

Ser vi på de tre informanter i forhold til Jamiesons grupperinger af church-leavers finder vi, at de tilhører hver sin gruppe. Jesper er en af de *desillusionerede efterfølger* (ligner Fowlers *den loyale*). De desillusionerede efterfølgere er kendetegnet ved, at deres skuffelser fortsat fylder meget. For Jesper fylder den tidligere menighed fortsat meget, og ligeså kritikken af dens ledelse. Dette er medvirkende til, at han fortsat er tilbageholdende overfor at engagere sig. Han venter på, at Gud giver ham et tydeligt ”fingerpeg” om, hvad han skal gøre. Jesper kritiserer Pinsekirken for at være irrelevant i forhold til hverdagen, og forsøger selv at leve livet her og nu. Han er så småt på vej til at blive en af de *reflekterende i eksil* (ligner Fowlers *den kritiske*), idet det ser ud til, at han fortsat er enig i det trosindhold, der var i kirken, han forlod, og hans trospraksis er stort set den samme som tidligere. Alligevel var han afklaret omkring at gå. De reflekterende i eksil kendes bl.a. på, at de særligt kritiserer kirken for at være langt fra hverdagen og samfundet, og de reflekterer over, hvem Gud er, kirken og dens praksis. Det er Jesper i gang med. Men de reflekterende i eksil er i modreaktion i forhold til deres oplevelser i kirken, som de forlod, for de har endnu ikke gennemtænkt og evalueret deres eget engagement, og det de tidligere var en del af, gennemgribende. Men de begynder at stille spørgsmål vedrørende læren og troen. De reflekterende i eksil er i en refleksiv proces, hvor de afprøver nye holdninger og sorterer dem, for at nå frem til et personligt ejerskab i forhold til deres tro, men der er Jesper endnu ikke i sin proces.

De integrerede på vej (Fowlers *den oplyste*), som Gitte befinder sig iblandt, er i gang med at finde et nyt ståsted og et fællesskab med andre omkring troen. De er kendetegnet ved, at de har samvær med mennesker, der tænker anderledes end dem selv, og de reflekterer over og debatterer andre emner end tidligere. De forsøger at integrere tro og hverdagsliv og har fået et personligt ejerskab i forhold til deres

tro. Endvidere er deres trospraksis ændret, og de ønsker på ny eller er i gang med at opsøge det kristne fællesskab. Gitte har gennemgået en længere proces, hvor hun har evalueret sig selv, sine tidligere holdninger og adfærd, og hun har dannet nye holdninger i forhold til sin tro, det at være kirke og det at have ledelsesansvar, bl.a. igennem processen i church-leaver-gruppen, som bestod af ledere. Her diskuterede de bl.a. magtbegrebet og talte om, hvordan fremtiden skal se ud for kirken. Og Gitte er håbefuld. Hun har også gennemgået en reflektiv proces m.h.t. sin tidligere arrogance og hendes holdning omkring at den Pinsekirke, som hun var en del af, bare havde sandheden. Hun har fået venner, som er fra helt andre trossamfund, og venner som er homoseksuelle. Hun har læst buddhistisk litteratur, og overvejer nu at gå ind i en menighed, som hun sandsynligvis ikke er helt enig med teologisk. Herigennem ses det også, hvor rummelig hun er blevet overfor anderledes tænkende, og at hun åbent reflekterer og diskuterer anderledes emner end tidligere. Endvidere er hendes fokus på spiritualitet blevet større end hendes fokus på evangelisation, idet hun over de sidste år har ladet sig inspirere af andre åndelige traditioner, og hun har udviklet sin egen spiritualitet isoleret fra menigheden.

Kapitel 5

Church-leaver-grupper

5.1 Turangawaewae

Skuffelsen over, at ingen opsøger church-leavers, når de har forladt kirken, gør at de sætter spørgsmålstegn ved autenticiteten af det fællesskab, som de var en del af. Af de personer, som Richter og Francis interviewede i England, sagde 92 %, at ingen, indenfor de første 6 uger efter de forlod kirken, opsøgte dem, og talte med dem om, hvorfor de gik sjældnere i kirke. For mange er det alligevel en stor sorg at miste det tilhørsforhold, de havde i kirken, skriver Jamieson i artiklen *“In search of Turangawaewae”*. *Turangawaewae* betyder tilhørsforhold og et sted at stå. Kirken er netop sådan et ståsted, der styrker og bekræfter den enkeltes tros-identitet, og det savnes, når man ikke længere hører til i en kirke. Derfor er det naturligt, at church-leavers finder sammen og støtter hinanden i troen og den svære proces, som det er, når man forlader kirken, man hørte til i. Vi har allerede set, hvor afgørende det var for Gitte og hendes mand i deres proces, at de kom med i sådanne grupper. Jamieson fortæller, at der i New Zealand har udviklet sig et netværk bestående af 50 church-leaver-grupper³⁴. Nogle fungerer som samlingssted for de utilfredse i opbrudsprocessen. Andre fungerer som diskussionsgrupper omkring emner, som man oplevede berøringsangst i forhold til i EPC-kirkerne. Og andre igen forsøger at være kirke for dem, som har forladt den institutionelle kirke. Jamieson fandt, at personerne i disse church-leaver-grupper søger en ”truth-to-live by”. De ønsker mening frem for facts, indsigt frem for doktriner, og de fokuserer på, hvad der er sandt og virkeligt. I en del tilfælde fungerer church-leaver-grupperne kun i en periode, hvorefter de opløses. Man har fulgtes i en proces, og når man har gennemgået den, er der ikke længere en anledning til fortsat at mødes.

These are places where people can give voice to their points of confidence in God and to their doubts, questions and unresolved areas of faith. (fra nævnte artikel)

I nævnte artikler kommer Jamieson også ind på, hvordan israelitterne i GT lever i eksil, først i ørkenen under ledelse af Moses og senere i Babylon. Efter eksil-tiden

³⁴ Se website i litteraturliste

dannes synagogerne og ”hjemme-studie-grupperne”. Disse formede sig, fordi der var et behov og fordi det nye samfund fordrede nye rammer for troen. Senere bliver trosfællesskabet knyttet til kongedømmet og templet i Jerusalem, og således mere institutionaliseret og centralt styret. De kirkeløse er også i en slags eksil. De er kommet bort fra deres hjemsted for troen, og oplever sig så at sige på ”herrens mark”. Jamieson gør sig nogle overvejelser om, hvilken funktion church-leaver-grupperne (her kaldt *post-church groups*) egentlig har i forhold til det, der sker:

Are the post-church groups of today forerunners of new forms of the faith in our own rapidly changing society? Certainly there are many people looking for a spirituality and a faith that makes sense of their lives, connects them with the reality of God and provides them a place to belong – their own Turangawaewae. Yet they are walking right past the institutional church in their search.

Efter samtaler med mere end 20 af church-leaver-grupperne fra nævnte netværk kommer Jamieson frem til, at kirken kan lære noget fra disse på fem afgørende områder:

1. At fokusere på fællesskab, integritet omkring deltagelse, samtale i forbindelse med at søge sandheden (som opfattes som multidimensional og fyldt med paradokser), minimal struktur og ”gennemsigtigt” lederskab.
2. At følelser, intuition og latter får høj prioritet
3. Åbenhed overfor forskellige stilarter m.h.t. tilbedelse
4. Åbenhed overfor mennesker, der tænker anderledes og er troende på en anden måde
5. Hvis kirken vil et ærligt engagement i den postmoderne kultur, kræver det villighed til store forandringer

5.2 Glimt fra church-leaver-grupper i Danmark³⁵

Forfatteren har talt med Morten (ikke hans rigtige navn), som i dag fungerer som terapeut og har været med til etableringen af 2 church-leaver-grupper³⁶ i Dan-

³⁵ Min kilde, her kaldt Morten, er anonym, idet samtlige implicerede personer ellers let kunne genkendes, da der endnu ikke har været etableret noget større antal church-leaver-grupper i Danmark.

³⁶ Ingen af de her beskrevne danske church-leavers har deltaget i de 2 nævnte church-leaver-grupper.

mark. Den første opstod ved, at Morten havde én i terapi, som var i en livskrise, og en del af denne krise var knyttet til vedkommendes brud med kirken, som han havde været glad for og været engageret i gennem flere år. Her havde han også haft sit netværk, af hvilket flere andre også er church-leavers. Morten og klienten blev enige om, at etablere en gruppe, hvor de kunne tale om alle de svære ting i forbindelse med church-leaver-processen. Efterhånden blev de 10 personer i alt, heriblandt flere par, som havde børn. Morten lovede at lede gruppen i en periode, og over ca. 2 år mødtes de 8 gange, før de lukkede gruppen. Flere af gruppens deltagere, der også kendte hinanden i forvejen, mødes fortsat som venner.

Hvad var det så, der foregik, i denne church-leaver-gruppe? Alle oplevede sig i krise, men her fandt man et sted, hvor man kunne dele sin frustration med andre og fortælle om alt det, der gjorde ondt i forbindelse med at være kirkeløs: ”Jeg kan ikke forstå, hvorfor og hvordan det blev sådan her for mig. Det hele er frygteligt. Jeg er i chok og kan ikke se, hvordan jeg skal komme videre. Hvad nu med vores børn, når vi ikke tager dem med i kirken og et kristent børnearbejde? Det har også konsekvenser for vores ægteskab. Det hele er på spil. Jeg har mistet venner, eller var de i det hele taget mine venner? Min familie forstår heller ikke min beslutning. Jeg er helt tummelumsk. Det er ikke til at holde ud.” Og så er der skuffelserne, og vreden man har overfor lederne, og vreden på én selv: ”Hvordan kunne jeg være en del af det og det? Hvorfor slugte jeg det bare og sagde ’ja’? Hvorfor sagde jeg ikke fra?” Det var en slag *de-briefing*, og den eneste regel var, at man ikke kunne stilles til regnskab for noget, som man sagde på den foregående samling. Den enkelte stillede også mange spørgsmål vedrørende tro og trospraksis. Der var ikke længere den kendte ramme for trospraksisen, og det er også en lang proces, at få adskilt Gud og kirken og nå frem til at se, at krisen primært vedrører relationen til kirken og ikke til Gud, for Han forbliver den samme kærlige Gud. De 10 deltagere, havde det til fælles, at de ville Gud og troen, men var og er fortsat frustrerede i forhold til menigheden/det kristne fællesskab. Derfor har de også svært ved at finde ind i et kristent fællesskab igen, selvom de savner det.

Den anden church-leaver-gruppe, som Morten fortsat er med i, består af nogle få ledere, hvoraf to var præster. De har fulgt og støttet hinanden igennem ca. 2 år og oplever sig i dag ikke længere som en church-leaver-gruppe, men de følges fortsat og støtter hinanden, idet de hver især i større eller mindre grad er i gang med at finde en ny måde at være menighed på, forskellig fra den traditionelt institutionel-

le kirke, som de ikke længere kan stå inde for. Som ledere er de alle blevet inspireret af retrætebevægelsen og til en mere kontemplativ spiritualitet.

I dag kæmper Morten for, at det kristne fællesskab, altså den lokale kirke, må være kendetegnet ved at fungere som en familie, snarere end som en virksomhed. I en virksomhed har man et *kontraktfællesskab*, mener han, hvor man skylder at være produktiv. I et kontraktfællesskab bliver man anerkendt for sin præstation. Familien, derimod, er et *pagtsfællesskab*, som man er født ind i og derfor implicit hører til i. Alle er lige værdifulde, uanset hvor forskellige evnerne er, og uanset hvilket bidrag, den enkelte er i stand til at yde. Ofte er problemet i menigheden, at den omtales som pagtsfællesskab, men man forsøger at køre den som kontraktfællesskab, og det medfører frustrationer og skuffelser.

Konklusion

Idéen med dette projekt var at undersøge, hvorledes enkeltpersoners åndelige liv udvikler sig, i forbindelse med at de bliver church-leavers. I denne sammenhæng er det også blevet undersøgt, hvorledes den enkeltes gudsbillede påvirkes. Fowlers trosstadier har fungeret som en sprogform for beskrivelsen af, hvorledes troen i den enkeltes liv naturligt kan udvikle sig gennem livet, og det er også blevet kortlagt, hvor den enkelte informant mente, han/hun var på sin trosvandring på interview-tidspunktet, samt hvor han/hun var, på det tidspunkt, hvor opbruddet fra kirken foregik. Jesper og Gitte har oplevet deres opbrud fra kirken, som et skridt på deres trosvandring og som et led i en proces, som længe havde været undervejs. Udefra set, virker det, som om det er skuffelser og uenighed med menighedsledelsen, som får dem til at bryde op, idet de bliver kritiske i forhold til værdier og motiver og ikke kan stå inde for ledelsesstilen i menigheden. Men begge informanter har givet udtryk for, at på det tidspunkt hvor de hver især forlod kirken, var de i en individualiseringsproces i forhold til troen og deres holdninger til det at være menighed. Siden hen forholdt de sig også til deres egen opvækst og elementer i den, som til dels også havde ført dem til det punkt, hvor de befandt sig i relation til menigheden.

I perioden, før Jesper brød op, var det blevet mere og mere tydeligt for ham, at der var et modsætningsforhold mellem hans værdier, og hvad der skete i menigheden, og hvorledes lederne opererede. Han følte kirken blev drevet som en virksomhed, så medlemmernes engagement i menigheden faktisk kom til at fungere, som om Gud var arbejdsgiver, og anerkendelse hang primært sammen med den enkeltes præstation/produktivitet, og om man var med i arbejdsfællesskabet.

For Gitte var det første skridt, at hun kom til erkendelse af, at hun havde ladet sig kontrollere. I forlængelse af dette indså hun, at hun havde været villig til at betale en alt for høj pris, for at opleve anerkendelse og få nogle familielignende bånd. Derfor var hun gået ind i en overdreven loyalitet i forhold til sin leder, og havde ladet sig undertrykke og ikke sagt fra, når hun var uenig i ting, som ledelsen stod for. I refleksionsprocessen, som fulgte, har hun også gjort op med teologiske tilgange, som hun er uenig i.

Vi har set, hvad Jamieson, via samtaler med church-leaver-grupper i New Zealand, fandt frem til var vigtigt for menigheden at lægge vægt på (se 5.1). Det drejede sig om at være et fællesskab med et gennemsigtigt lederskab, hvor man kan være åbne overfor hinanden og rejse tvivls- og trosspørgsmål, som til tider er tabu i kirken. Der skal være plads til følelser, spontanitet og morskab, og ikke være en ensformighed m.h.t. tilbedelse. Endvidere skal der være plads til mennesker som tænker og praktiserer deres tro forskelligt, og kirken må forsøge at have et ærligt og relevant engagement i samtiden. Jesper og Gitte har bekræftet, at det netop er vigtigt, at menigheden har en stor villighed til at forandre sig på disse punkter: Jesper efterlyste et mere kompetent lederskab, som er mere interesseret i den enkelte person end i hans eller hendes praktiske indsats; Gitte efterlyste et mere tjenende lederskab, som hverken er manipulerende, kontrollerende eller præget af nepotisme. Begge lagde vægt på den større åbenhed og ærlighed, som et autentisk fællesskab bør være kendetegnet af, for at være et sandt fællesskab. Jesper synes, at det er vigtigt at forkyndelsen bliver om Kristus, frem for at virke som et manipulerende pressionsmiddel til efterfølgelse af ledernes visioner. Han lagde også vægt på, at der bør være mere brede i tilbedelses-, sang- og musikstilen. Gitte efterlyser en integration af noget mere meditativt og rituelt. I dag sætter hun pris på en mere højkirkelig og liturgisk gudstjeneste. Samlet set kan det tyde på, at kirken bør lægge vægt på langt større åbenhed og ærlighed, om hvad der foregår i livet, og koncentrere sig mere om at være autentisk kristent fællesskab end at have gang i en masse projekter og aktiviteter. Endvidere er det vigtigt med plads til tvivl såvel som tro, og at der er en rummelighed overfor forskellighed og en mangfoldighed, både hvad angår holdninger og tilbedelsesstil. Dette vil sandsynligvis udfordre kirken, der traditionelt tidligere var en institution bygget på læresætninger vedr. troen, til at blive et fællesskab, hvor man følges ad, selvom man har meget forskellige holdninger og er meget forskellige steder på sin trosvandring.

En church-leaver-proces synes at være stærkt individualiserende i forhold til troen. Den enkelte er i gang med at udvikle sin personlige spiritualitet og finde ud af, hvad han virkelig selv tror på. Tidligere var det naturligt at være en del af et fællesskab, hvor det var lederskabet, der formulerede, hvad man skulle tro og mene. Ikke alene har globalisering og dermed pluralismen i nærmiljøet slået drømme om et absolut og sammenhængende verdensbillede i stykker, men i adskillige årtier er danskerne blevet opdraget til, at skulle have en selvstændig mening om alting. Individualisering på det religiøse plan er blot en sen konsekvens af den bredere in-

dividualisering i samfundet, hvor subjektet selv skal afgøre, hvad der er væsentligt for ham eller hende. I denne sammenhæng må det være en udfordring for kirken på samme tid at holde fast ved vigtigheden af fællesskab, samtidig med at den skal adressere de individualiserede spirituelt søgende mennesker. Man kan sige at der er tale om en spirituel selvrealisering, som ikke umiddelbart synes at stemme overens med kirkens ideal om at være fællesskab/menighed.

Et grundlæggende dilemma i forbindelse med church-leavers' opbrud fra kirken synes netop at være, at kirken ikke er så god til at rumme den enkeltes individualiseringsproces i forhold til troen. Indledningsvist kommer den nemlig til udtryk i kritik af kirken, dens ledelse og aktiviteter. Men det vigtige for personen er egentlig, at nå frem til selvstændige overbevisninger om troens indhold og menighedens praksis. Denne proces kan, som vi har set være fyldt med ny selverkendelse og svære beslutninger. Og det er en af kirkens udfordringer at rumme den enkelte, når individualiseringen af troen foregår. Udviklingsprocessen har en parallel til den i udviklingspsykologien beskrevne selvstændiggørelsesproces. Det er afgørende, at et menneske for at blive voksen og moden bliver selvstændiggjort, så det ved, kan give udtryk for og handle i overensstemmelse med sin egen overbevisning og ikke bare i overensstemmelse med familien, gruppen eller menighedens holdninger. Der må altså også med troen ske en udvikling fra heteronomi til autonomi. Når et menneske bliver en del af et fællesskab, er der som oftest kun nogle få fællestræk, som har medvirket til, at han ville høre til netop dér. Resten har han accepteret som en del af "pakken", men på et eller andet tidspunkt, vil personen reflektere og finde frem til, hvor han står i forhold til de øvrige elementer i "pakken". Hvis fællesskabet ikke rummer det, kan han føle sig udstødt. Barnet i en familie er overbevist om at mor og far har ret og accepterer derfor hele pakken uden at vurdere de enkelte elementer og holdninger og gennemtænkt. Barnet er heller ikke i stand til at gennemtænke, hvad det selv vil stå for, når det fødes ind i en familie eller bliver en del af en forening eller lignende. På samme måde også med menigheden. I teenageårene går barnet ud og diskuterer ud fra sine forældres holdninger, og når det er hjemme diskuterer det ud fra vennernes eller samfundets. Denne proces fører delvist til, at den unge bliver mere afklaret omkring, hvad han/hun står for, men først i 30-40års alderen er personen virkelig i stand til at evaluere sit liv og sine holdninger og se det som en helhed. Det kræver både rummelige, vise og modne forældre at håndtere en teenagers selvstændiggørelsesproces. Teenageren kritiserer og endevender familiens usagte holdninger, kultur

og overbevisninger, der tidligere virkede indlysende. Det kan være lige så svært for kirken at rumme den enkelte troendes individualisering af troen, som det kan være for teenageforældre i barnets selvstændiggørelsesproces – også selvom der i kirken er en bevidsthed om, at det er vigtigt, at den enkelte får et personligt ejerskab for troen. Hvorledes kan kirken skabe et bedre grundlag for denne selvstændiggørelsesproces, som må være en del af den enkeltes trosvandring før eller siden? Iflg. Fowlers trosstadier drejer det sig om, at kirken styrker medlemmernes åndelige udvikling fra at være *kritikere* til at være *oplyste*. Kirken må være rummelig, når medlemmer bliver frustreret og begynder at kritisere, for ofte er dette begyndelsen på udviklingen af en mere individuel spiritualitet og tro.

Afslutning

Zygmunt Bauman mener, at vi lever i en tid, hvor moderniteten har forandret sig fra at være fast og solid til at være flydende. Tidligere var menneskers identitet knyttet til at producere, i dag er mennesket en forbruger. Og mennesket som forbruger kræver et udbud at vælge imellem. Pete Ward skriver i *Liquid Church*, at dette også har ændret vilkårene for kirken. Kirken må acceptere, at mennesker ønsker, at have forskellige valgmuligheder, og den traditionelle og bureaukratiske kirke er ikke gearret til dette. Derfor må kirken forholde sig til – og til en hvis grad ”flyde” med – de behov og den længsel, som mennesker i det postmoderne samfund har. Det betyder, at Guds frelse må tilbydes på en måde, så mennesker ser, hvordan den møder deres særlige behov. Længslen efter Gud er noget, der kommer til udtryk i menneskets indre, snarere end at man bliver oplært i og forstår, at man har et behov for Gud. Den flydende kirke, må reagere på den åndelige længsel i tiden, som en søgen efter Gud. I vores tid siger folk: ”Jeg er åndelig, men ikke religiøs”. En flydende kirke vil være lydhør overfor dette og tilbyde et dybt og kostbart møde med Gud for den enkelte. Derfor flytter den sit fokus fra det rutinemæssige, det meget dogmatiske og de faste rammer og strukturer. Lederne bliver forbilleder frem for autoriteter, for de åndeligt søgende vil opsøge dem, som de opfatter, har mødt Gud, været i Hans nærhed og er blevet forvandlet af Ham. Det er den slags ledere mennesker opsøger for at få åndelig vejledning. Den flydende kirke ser det som sin opgave at imødekomme den enkeltes spiritualitet. I stedet for den solide – dvs. den traditionelle og institutionaliserede – kirke som et tilflugtssted, må kirken stræbe efter, at udvikle et mønster af sammenhænge som strækker sig ud ad i det sociale landskab.³⁷

Kirken må opgive at tro, at mening og værdier bliver videregivet, bare fordi de kirkelige ansatte proklamerer dem. Mennesker er vænnet til selv at vælge, og kirken kan ikke beskytte sig mod denne tendens ved at påberåbe sig Biblen eller en bekendelsestradition. Kirken er nødt til at tage udgangspunkt i disse autonomitilbøjeligheder i religiøse spørgsmål. Derfor er det vigtigt, at kirken bliver i stand til at tage udgangspunkt i de eksistentiel-religiøse meningsforventninger, folk hele tiden forsøger at finde svar på i deres liv og hverdag, og udlægge dem i lyset af evangeliet. Kirken må åbne sig som et religiøst tydningssted, hvor svarene ikke

³⁷ Ward i *Liquid Church*, 2003.

bare er givet på forhånd, og hvor menneskers individuelle livserfaringer, livstydninger og spørgsmål får plads.³⁸ Det er den værdi, som har høj prioritet i church-leaver-grupper, en rummelighed som efterspørges af det postmoderne søgende og/eller troende menneske.

Et af formålene med dette projekt har været at gøre opmærksom på, den åndelig længsel og nogle af de åndelige behov, kirken må imødegå, hvis den vil være relevant i det 21. århundrede, og hvis den vil bidrage til enkeltpersoners fortsatte åndelige udvikling³⁹ og undgå at kirken tømmes, fordi den helt har mistet sin relevans i forhold til det autonome individ. Dette har blot været et pilotprojekt, men jeg håber at have inspireret til yderligere forskning inden for området.

³⁸ Mette Ørskov i sit speciale *Fænomenet Religiøs Autonomi*, pp 96-97

³⁹ I bibelsk forstand kan man sige, at det handler om vækst til åndelig modenhed, som Paulus udtrykker det i Ef.4:13: ”indtil vi alle når frem til enheden i troen og i erkendelsen af Guds søn, til at være et fuldvoksnet menneske, en vækst, som kan rumme Kristi fylde.” Den enkelte troende skal ikke fortsat blot forholde sig til begyndelsesgrundene for troen, men skal som voksenalderen i troen blive i stand til at modtage ”fast føde” og på baggrund af sin erfaring kunne skelne, hvad der er godt, og hvad der er ondt (Hebr. 5:12-14). Måske mangler kirken en teologi om vækst til åndelig modenhed?

Litteraturliste

- Andersen, Maria Kilerich, 2005, *Tro I Bevægelse – en antropologisk undersøgelse af kirkelig tilknytning og transformation blandt nye kirkegængere I en voksende protestantisk kirke i Sheffield, England, Feltrapport*, Århus Universitet, Århus
- Boolsen, Merete Watt, 1999, *Introduktion til sociologisk metode*, C. A. Reitzels Forlag, Kbh.
- Coleman, Simon, 2000, *The Globalization of Charismatic Christianity: Spreading the Gospel of Prosperity*, University of Durham, Durham
- Dahl, Inger, 2004, *Netværk for Sjælesorg og Åndeligvejledning – grundlag for oprettelse af netværk af sjælesørgere*, Areopagos, Kbh.
- Brierly, P. (ed.), 2000, *Religious Trends 1999/2000 – UK Religious Handbook*, Christian Research. London
- Bolmann, Kaj; Brun, Jens og Hansen, Peter Nord (ed.), 2002; *Stedet og Vejen – en Antologi om menigheden nu og i fremtiden*, Samtaleforum for Fremtidens Menigheder, Kbh.
- Dahlmann, Keld, 2001, *Synet på Kirken i Nyere Missionsteologi – En vurdering af nogle ekklesiologiske udkast indenfor nyere missionsteologi med specielt henblik på hvad de siger om ledelse i menigheden*, Speciale, Århus Universitet, Århus
- Fowler, James, W., 1987, *Faith Development and Pastoral Care*, Fortress Press, Philadelphia
- Fowler, James, W., 1995, *Stages of Faith, the Psychology of Human Development and the Quest for Meaning*, HarperCollins Publisher, San Francisco
- Fowler, James W., 1996, *Faithful Change, The Personal and Public Challenges of Post-modern Life*, Abingdon Press, Nashville
- Gustafsson, Göran og Petterson, Thorleif (ed.), 2000, *Folkekyrkor och Religiös Pluralism – Den Nordiska Religiöse Modellen*, Verbum, Stockholm
- Halldorf, Peter, 1997, *Sandens Sønner - En vandring I ørkenfedrenes spor*, Luther Forlag, Oslo
- Halldorf, Peter, 2000, *21 Kyrkofäder – Historien om hur kristendomen formades*, Cordia, Göteborg
- Heelas, Paul, 2002, “The spiritual revolution: from ‘religion’ to ‘spirituality’” i *Religion in the Modern World - Transitions and transformations* (p 257.275), Linda Woodhead (ed.), Routledge, London

- Jamieson, Alan, 2003, *A Churchless Faith: Faithjourneys Beyond The Churches*, Society for Promoting Christian Knowledge, London
- Juan de la Cruz, 1994, *Bestigningen af bjerget Karmel*, oversat af Hagen Hasselbalch, St Ansgar, Kbh.
- Juan de la Cruz; 1997, *Dark Night of the Soul*, Burns & Oates, Tunbridge Wells
- Kvale, Steinar, 1994, *InterView*, Hans Reitzels Forlag, Kbh.
- Lings, George v/ Council of Mission, Ireland, 2000, *Why do we, the Church, Need to Change?* Oplæg
- Lyotard, Jean-François, 1996, *Viden og det postmoderne samfund*; Frandsen, Finn (transl.), Slagmark, Århus
- Lönnebo, Martin, 1996, *Frälserkeransen*, Verbum, Stockholm
- Mattingly, Cheryk 1998, *Healing Dramas and Clinical Plots – the Narrative Structure of Experience*, Cambridge University Press, London
- Repstad, Pål, 1984, *Fra Ilden til Asken – en studie i religiøs Passivisering*, Universitetsforlaget, Oslo
- Richter, Phillip & Francis, Phillip, 1998, *Gone but not forgotten - Churchleaving and Rethinking*, Darton, Longman and Todd, London
- Stinnisen, Wilfrid, 1994, *Natten er mit lys*, Niels Steensens Forlag, Kbh.
- Stinnisen, Wilfrid, o.c.d., 2004, *Jesusbønnen*, Steno Forlag, Kbh.
- Stromberg, Peter G., 1993, *Language and Self-transformation – a Study of Christian Conversion Narrative*, Cambridge Press University, London
- Teresa of Avila; Peers, E. Allison (transl., ed.), 1984, *Interior Castle*, Doubleday, New York
- Qvortrup Fibriger, Marianne C (ed.), 2004, *Religiøs Mangfoldighed – en Kortlægning af Religion og Spiritualitet i Århus*, Systime, Århus
- Ward Pete, 2002, *Liquid Church*, Hendrickson Publisher, USA
- Ørskov, Merete, 2003, *Fænomenet Religiøs Autonomi – en kvalitativ interview undersøgelse*, Teologisk Forlag, Århus
- Østergaard, Søren & Willer, Jesper, 2004, *Jeg Tror på det hele: Gud, Skabnen og De Syv Bud*, Kbh.

Interviews:

- Kristensen, Heidi Brocelius, 2005, *Transkripter: Interview med Jesper 04-04-2005, Interview med Gitte 08-04-2005*
- Kristensen, Heidi Brocelius, 2005, *Noter fra telefonisk interview med Familieterapeut Morten, 21-09-2005*

Magasiner m.v.

- *Figenbladet*, p 3, Februar 2005, Det Teologiske Fakultet, Århus
- *International Review of Mission*, April 2003, World Council of Churches
- *Nyt fra Danmarks Statistik nr. 226, 6*, Juni 2002
- *Reflectorium*, 02/2003: *Liquid Church – Flytande kyrka*, Ward, Pete
- *Reality Magazine*, Issue 32: *Ten Myths About Church-leavers*, Jamieson, Alan
- *Reality Magazine*, Issue 33: *Fowler, Faith and Fallout*, Andrew Pritchard
- *Reality Magazine*, Issue 34: *In Search of Turangawaenae*, Jamieson, Alan
- *Refresh*, Winter 2004 Issue: "Pilgrimage", Vol. 4 no. 2 of the SGM Journal
- *Scandinavian Journal of Caring Science*, 2004, 18, 145-153: *A phenomenological hermeneutical method for researching lived experience*, Lindseth, Anders og Nordberg, Astrid

Relevante websites:

www.jesupch

www.kirkesyn.dk – oprettet og bruges af church-leavers i Danmark

www.samtalenet.dk – netværk af åndelige vejledere/sjælesørgere oprettet af Areopagos 2005

www.spiritedexchange.org.nz – netværk af church-leaver-grupper I New Zealand, Alan Jamieson er med i en sådan

Bilag: Interviewguide

- eksplorerende forskningsinterview, halvstruktureret

Introduktion

Tema

Udviklingen af dit åndelige liv i forbindelse med dit opbrud fra kirken (før, i forbindelse med og efter opbruddet) og hvordan det har påvirket din gudsbillede.

Formål

Det er mit ønske, at kunne videreformidle til kirken

- Hvilken åndelig udvikling, der foregår i leaveres liv i forbindelse med, at de forlader kirken
- Hvad der sker på deres trosvandring udenfor kirken
- Hvilke åndelige behov, kirken må kunne imødekomme, hvis den vil have lukket bagdøren til, så fortsat troende ikke bare forlader kirken og bliver kirkeløse

Grund-/underliggende spørgsmål

1. Hvad skete/sker i dit åndelige liv/personlige gudsforhold, som du bedre kunne/kan komme videre med udenfor kirken end i kirken?
2. Hvorledes skulle noget være anderledes i kirken, for at du kunne være kommet videre der?
3. Hvordan har processen påvirket dit gudsbillede?
4. Hvilket gudsbillede oplever du kirken formidlede? Hvorledes?

Baggrundsdata

Hver informant udfylder skema med:

Navn

Alder

Køn

Civil Status

Antal børn

Uddannelse

Stilling

Tid i menigheden

Hvornår du gik

Engagement/tjeneste

Interview

Optages på ipod og transkriberes efterfølgende

- 1) Fortæl kort din *historie* om, hvordan du blev en personligt troende, og hvordan du blev medlem af den menighed, du forlod?
- 2) Fortæl din *historie* om, hvordan det gik til, at du forlod kirken? (Hvad skete der før du gik, imens og efter?)
- 3) Hvordan har a) dit gudsforhold, b) det du tror på, c) din åndelige praksis ændret sig?
- 4) På hvilken måde er det anderledes i forhold til, hvad kirken opfordrede til?
- 5) Hvordan oplever du paradokset mellem din fasthed i troen og det at være uenig med andre troende?
- 6) Hvordan påvirker det din tro, at ”dårlige ting sker for gode mennesker”?
- 7) Sæt nogle stikord på dit gudsbillede a) mens du var i kirken, b) i forbindelse med dit opbrud, og c) dit gudsbillede Bjarne? (Ex.: Kærlig fader, arbejdsgiver, dommer, frelser, forsørger, forsoner, vejleder, trøster, nåde/præstation, skam og skyld, tillid, håb, hellig og ophøjet/personlig og nærværende, interesseret i min hverdag)
- 8) Hvilket gudsbillede oplever du kirken formidlede? Hvorledes?
- 9) Kan du pege på nogen personer eller oplevelser, som har haft indflydelse på dit gudsbillede, såvel negativt som positivt?(ex. Forældre)? Hvorledes?

- 10) Taler du med andre om dine overvejelser vedr. Gud og personligt gudsliv? Kom med eksempler på dine refleksioner/debatemner. Er de anderledes end før dit opbrud?
- 11) Er det en anderledes gruppe af mennesker, som du omgås nu, i forhold til før dit opbrud? Beskriv.
- 12) Mødes du med andre troende? Leavers? Hvad er i fælles om?
- 13) Har du nogen favoritunderviser eller prædikant, som du lytter til? Nogen, som du spørger til råds?
- 14) Det siges, at vi nu lever i et postmoderne samfund frem for et moderne. Har det haft nogen indvirkning på dit opbrud? Hvilken?
- 15) Oplevede du sammenhæng og relevans mellem det, der foregik i kirken og i hverdagen? Og i samfundet? Hvorfor/ Hvorfor ikke?
- 16) Hvilke skuffelser oplevede du i forhold til kirken? I hvor høj grad er det dem, som er afgørende for, at du ikke ville være der?
- 17) Vil du beskrive dit opbrud fra kirken som en livskrise?
- 18) Er der en livsstil, nogle meninger eller projekter, som du i dag ønsker, at du ikke havde stået for tidligere? Hvilke?
- 19) Giv eksempler på områder vedr. tro og praksis, som du a) fortsat er enig med kirken i, og b) er uenig med kirken i.
- 20) Hvad har du brug for, for fortsat at udvikles i dit åndelige liv?
- 21) På en skala fra 1-10, hvor ligger din lyst så til at være med i en menighed igen?
- 22) Hvad skal kendetegne en kirke, for at du vil være en del af den?

23) Beskriv, hvordan du opfatter følgende skriftsteder, og hvad de betyder for dig:

Kor. 12:18: ”Gud har nu engang givet hver enkelt del dens plads på legemet, som han ville det.”

Rom 12:4-5: ”For ligesom vi har ét legeme, men mange lemmer, alle med forskellige opgaver, således er vi alle ét legeme i Kristus, og hver især hinandens lemmer.”

24) Særlige skriftsteder, som sammenkoger dine overbevisninger?